

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Richardi Arsdekin Soc. Iesu S. Theol. Professoris
Theologia Tripartita Sive Resolutiones Polemicæ,
Speculativæ, Practicæ, Controversiarum, & Quæstionum,
etiam recentissimarum, quæ in Schola, & ...**

Missionarijs, & alijs animarum Curatoribus, & Theol. studiosis solerter
accommodatæ ...

Complectens copiosè Resolutiones Theologicas, etiam modernas, ad
praxim accommodatas

Archdekin, Richard

Antverpiæ, 1682

Tractatus Ultimus Idæa Scientifica Theologiæ universæ, & Scientiarum illi
annexarum. Complectens Iuris Canonici, Iuris Civilis, Scientiæ
Philosophicæ cum annexis Principia Regulas, Axiomata, ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-40873

TRACTATUS ULTIMUS
 IDÆA SCIENTIFICA
 THEOLOGIÆ UNIVERSÆ, ET
 SCIENTIARUM ILLI
 ANNEXARUM.

*Complectens juris Canonici, juris Civilis,
 scientiæ Philosophicæ, Rationalis, &
 Naturalis cum annexis, Principia,
 Regulas, Axiomata, Authores, Ori-
 ginem, Progressum, ac Partium sin-
 gularum Ordinem, & Materiam, ac
 Fori Ecclesiastici normam multipli-
 cem: singula brevi methodo exposita.*

Um hæc Principia, Regulæ, Autho-
 res &c. præsertim Theologiæ, juris
 Canonici, & Civilis cum scientiis il-
 lis ancillantibus, maximi sint mo-
 menti ad Resolutiones Theologicas
 in omni genere ritè formandas: atque insuper
 plurimum conducant Scientiarum altiorum Stu-
 diosum in quavis alia occasione horum singulo-
 rum notitiam in promptu habere, ac frequen-
 ter recolere. Hinc in illius commodum sanè
 Cc 3 singu-

singulare, Tractatum sequentem non modico studio elaborandum existimavi, ne etiam in hoc genere aliquid desit ad hujus Operis complementum.

Primò igitur, declarantur juris Canonici Partes omnes, ordo, materia, ac modus singulas partes citandi, & in libris citatas, in corpore juris facile reperiendi, in quo pauci satis peritiæ habent. 2. Sequuntur Regulæ juris Canonici breviter explicatæ, quæ sunt lucida dictamina, & quasi medulla universi juris, formula brevi comprehensa, & facile retinenda, ac proferenda. 3. Adducuntur Authores varii qui juris Canonici materias tractarunt, ut horum notitia & delectus ad manum habeatur. 4. Simili modo proceditur in declaratione Partium, citationum, materiarum juris Civilis: Cujus & Regulæ deducuntur: & demum Authores varii proferuntur qui in jus Civile scripserunt. 5. Scientiæ Philosophicæ, uti & Mathematicæ, origo, progressus, partes omnes ac materiæ ob oculos ponuntur. Illius principia, & Axiomata in Scholis recepta exponuntur. Denique annotantur accuratè Authores varii qui in omni genere Philosophiam tam antiquam, quam novam recenter tractarunt. 6. Deducuntur Theologiæ universæ Partes, ordo, materiæ, earumque distributio juxta Methodum D. Thomæ passim in Scholis receptam. Subduntur Authores omnis generis, Operumque notitia, quæ etiam in Theologiæ Contraversiis recentioribus prodierunt. 7. Exponitur norma & praxis Fori Ecclesiastici præsertim Romani. Horum singula haud dubiè magno subsidio erunt illis Missionariis, & aliis librorum copiâ carentibus, quibus ego potissimum sub-

subvenire studeo. His sanè, & passim aliis, multò facilius est has scientiarum Regulas, quàm tot earum Volumina evoluere, vel ex multis hic notatis Authorem sibi idoneum deligere, quàm Bibliothecas comparare: quorum singula in decursu magis elucescent.

CAPUT PRIMUM.

De Notitia totius juris Canonici, ejus Partibus, Ordine, Materia, & variis citandi modis.

Jus Canonicum originem duxit à primis Ecclesiae Conciliis & Decretis: progressum habuit ex aliis Patrum, Pontificum, ac variorum Conciliorum placitis, ac statutis in Corpus juris redactis, & approbatis. Canonicum dicitur à Canonibus, id est, Regulis Ecclesiasticis, quibus constat. Continet quinque partes, quæ sunt, Decretum, Decretales, sextus decretalium, Clementinæ, Extravagantes.

1. *Decretum*, seu liber Decretorum continet summam juris antiqui à Gratiano Monacho Benedictino, ex diversis Conciliis, & Sanctorum Patrum placitis collectam; unde passim dicitur Decretum Gratiani. Illud approbavit Eugenius III. circa annum Christi 1150. Subdividitur in tres partes, quarum prima continet Distinctiones 101. subdivisas in capitula seu canones. 2. Continet 36. Causas subdivisas in Quæstiones, varia Capitula continentem. 3. Continet tractatum de Consecratione divinum in quinque distinctiones, quæ etiam

in varia capitula subdividuntur.

Porro Decretum juxta tres illas Partes diversimodè citatur. Prima pars citatur per initium & numerum distinctionis v. g. Capitulo *Clericorum* distinctione 5. Secunda pars citatur sic: capitulo *Nemo* 11. quæst. 3. ubi per ly 11. sub intelligitur *Causa*. Tertia pars similiter citatur per capitula, & numerum distinctionis adjecto ly, de *consecratione*, v. g. capitulo *Episcopus*, de consec. distinc. 4. Huic tertiæ parti subnectuntur canones Pœnitentiales 47. & canones Apostolorum 84.

Nota, Secundæ parti Decreti causa 33. quæst. 3. inseri tractatum de Pœnitentia, divisum in 7. distinctiones, subdivisas in canones seu capitula, quæ proinde ita citantur: capit. *Lacryma*, de Pœnitentia Distinc. 1. Hunc tractatum nonnulli cum Wibaldo referunt ad 3. partem: sed ex communi, tertia pars Decreti solum continet tractatum de Consecratione.

2. *Decretales* continent litteras Pontificum, ad quæstiones, tum in Conciliis, tum extra sibi factas, decretoriè respondentium. Eas in unum tomum redegit & in 5. libros digessit ac confirmavit Gregorius IX. sub annum Christi 1230. Singuli libri dividuntur in titulos, & tituli in capitula, quæ sic citantur: capitulo *Pastoralis*, de rescriptis. Porro ad facilius inveniendum titulum de quo est quæstio, præfixus est index titulorum ordine alphabetico, nec non index capitulorum etiam ordine alphabetico subiecto ex verbis initialibus cujusque capituli.

3. *Sextus Decretalium* sic dictus, quia quinque prioribus postmodum additus fuit à Bonifacio VIII. sub annum Christi 1298. Dividitur

in 5. libros sub iisdem titulis ut supra, & eodem modo citatur; nempe per initium capituli & titulum adjecto ly, in sexto. v. g. Capitulo *Alma mater*, de sententia excommunicat. in 6.

4. *Clementina*, sic dictæ, quod contineant constitutiones Clementis V. variis occasionibus editas, publicatas tamen à Joanne XXII. sub annum Christi 1317. Dividitur in 5. libros, quorum singuli suos habent titulos & capitula ut supra: citantur sic: *Clementina dudum*, de sepulturis.

5. *Extravagantes*, sic dictæ, quia sunt extraprioris partes, ex quibus unum corpus juris canonici antea fuerat conflatum. Dividuntur in duas partes, quarum prima continet 20. constitutiones Joannis XXII. quæ citantur hoc modo: *extravagante cum ad sacrosancta* de sententia Excommu. Joannis XXII. Secunda pars continet alias Extravagantes in 5. libros digestas, quæ dicuntur communes, quia à diversis Pontificibus sunt editæ. Citantur hoc modo, *Extravagante super gentes*, de consuetudine.

Nota, cum liber sextus Decretalium, Clementinæ & Extravagantes omnes sint decreta Pontificum æque ac quinque illi libri qui ad secundam partem pertinent, & simpliciter dicuntur Decretales, ideo à quibusdam totum jus Canonicum dividi in duas partes, nempe in Decretum & Decretales, supradicta omnia comprehendendo sub Decretalibus, sed hoc quoad rem in idem redit.

Ad extremum, ut Citationes juris Canonici, & Civilis melius inter se discernantur, notandum est, quod in jure Civili citentur instituta, Codices, Digesta, sive Pandectæ, & hæc per Græcum. P. Vel duplex ff. item Novellæ, Authentica,

610   *Tractatus ultimus Idæa scientifica*
tica, & Leges Imperatoriæ. Juris autem Cano-
nici loca citantur his nominibus, Decretum, De-
cretales, sextus decretalium, Clementinæ, Ex-
travagantes, quæ dividuntur per Capita & Di-
stinctiones, & harum Capitula, addito Capi-
tuli verbo primo, ad illius à ceteris distinc-
tionem, uti in prædictis, & infra sequentibus de
jure civili observari poterit.

C A P U T II.

*Regula juris Canonici, earumque bre-
vis Expositio, quæ ad Resolutiones
particulares in omni penè ma-
teria deserviunt.*

Omnis res per quascunque causas nascitur,
per easdem dissolvitur. *Cap. 1. Omnis.* Quia
sublatâ causa tollitur effectus, qui ab illa con-
servatur. Sic nudi consensus obligatio, contra-
rio consensu tollitur. Ex decretalibus *in lib. 5.
cap. 1.* Et est regula conformis juri Civili *l. nihil.
ff. eodem.* Non habet tamen hoc locum in matri-
monio, & quando cederet hoc in præjudi-
cium tertii: ista enim lex particularis excipit,
uti in aliis regulis aliquando contingit.

Dubia in meliorem partem interpretari debe-
mus. *Ex cap. 2. estote.* Quia melius est de mise-
ricordia argui, quam de severitate, c. alligant
26. q. 7. Et magis expedit falli per bonam opi-
nionem de alio, quam per malam. *D. Thomas.*

Propter scandalum evitandum, veritas non
est omittenda. Scilicet ubi dici debet. *Cap. 3.
Prop.*
Qui scandalizaverit.

Propter necessitatem, illicitum efficitur licitum. *Illicitum* scilicet ex aliqua lege positiva, non ex natura sua. *Cap. 4. quod non est.*

Illicite factum, obligationem non inducit. *Cap. 5. quod latenter.* Quia facta contra legem ipso jure non valent, regulariter loquendo.

Tormenta, indiciis non præcedentibus, inferenda non sunt. *Cap. 6. cum in contemplatione.* Sed nec præjudicat confessio in tortura, nisi extra locum torturæ ratificata fuerit, *l. 1. ff. de question.*

Sacrilegus est offendens rem, vel personam Ecclesiasticam. *Cap. 7. que multoties.* Nam & res, siue bona Ecclesiæ oblata, sacrata censentur.

Qui facit aliter quam debet, facere non dicitur. *Cap. 8. qui extimore.* Quia sic factum non est lege ratum, sed nullum.

Ignorantia non excusat Prælatum in peccatis subditorum. *Cap. 10. quamvis.* Scilicet, culpabilis, quia Pastoris est ovibus cavere. *C. sit Rector. dist. 43.*

Pro spiritualibus homagium non præstatur. *l. juramentum fidelitatis. Cap. 11. indignum.* Tale non est juramentum obedientiæ quod præstatur Prælati post adeptum beneficium. *C. antiqua de privil.*

Beneficium Ecclesiasticum illicitè, sine institutione Canonica obtinetur. *In sexto. Cap. 1. Beneficium.* Quia in Ecclesiam non datur ingressus nisi per ostium, id est, illius prælatum.

Possessor malæ fidei nullo tempore præscribit. *Cap. 2. Possessor.* Quia in quo quis peccat præmium non meretur. *C. vigilanti extrav. de præscrip.*

Sine possessione præscriptio non procedit. *Cap. 3. sine pass.* Quia præscriptio in possessione

612 *Tractatus ultimus Idæa scientifica*
ne fundatur. Hinc laicus decimas, & jura spiri-
tualia nunquam præscribit, quia laici posses-
sionis illorum sunt jure incapaces.

Non dimittitur peccatum nisi restituatur ab-
latum. *Cap. 4. peccatum.* Quia sine voluntate re-
stituendi Pœnitentia non agitur, sed simula-
tur.

Nemo potest ad impossibile obligari. *Cap. 6.*
Nemo. Quia natura docet non imputandum ho-
mini quod non est in ejus potestate.

Privilegium personale personam sequitur,
& extinguitur cum persona. *Cap. 7. privilegium.*
Hinc ad hæredes non transit: imo quandoque
extinguitur ante personam, cum quis abutitur
privilegio. *Ex cap. accedentibus. Extra. de pri-
vileg.*

Semel malus, semper præsumitur esse malus.
Cap. 8. semel. Scilicet nisi probetur mutatus, ut
in textu. Sicut semel bonus præsumitur in po-
sterum bonus, nisi mutatio probetur. *C. unica.*
Extra. de seruit.

Ratum quis habere non potest, quod ipsius
nomine non est gestum. *Cap. 9. Ratum.* Quia
ex jure duæ fictiones non cadunt circa idem.

Cum sunt partium jura obscura, reo faven-
dum est potius quam actori. *Cap. 11. cum sum.*
Quia actor impetit, reus se defendit, quod est
favorabilius. *Inst. de interd. §. commodum.* I-
tem, Nemo præsumitur ligatus, sive obnoxius,
nisi probetur, cum omnes homines sint natura
liberi. *Authentica quibus modis §. nunc. coll. 7.* Un-
de & sequitur illos habere possessionem suæ li-
berratis, & jus ne ea gravetur, nisi ex causa
satis probata. Regula dicta locum non habet in
causis quibusdam ex jure favorabilibus, ut si
ura sint obscura in causa matrimonii, liber-
catis,

tatis, testamenti vel dotis, in horum favorem potius judicatur. *C. fin. extra. de re judicata.*

In judiciis non est acceptio personarum habenda. *Cap. 12. in judiciis.* Quia iudicium requirit aequalitatem, quæ repugnat acceptioni personæ unius præ alia. *S. Thom. 2. 2. q. 63. art. 4.* In pœnis tamen imponendis deferendum est dignitari, & personæ, *cap. fin. extra. de trans.*

Ignorantia facti, non juris excusat. *Cap. 13. ignorantia.* Quia quilibet præsumitur scire jura per se, vel per alios in foro externo: cum Princeps velit ut lex non obliget ante promulgationem, *cap. in istis, dist. 4.*

Cum quis in jus succedit alterius, justam ignorantiam causam censetur habere. *Cap. 14. cum quis.* Scilicet in defensione, non in alterius provocacione. Quia in defensione non præsumitur cognosci factum alienum.

Odia restringi, favores convenit ampliari: *cap. 15. odia.* Si Deus benignus, ut quid Sacerdos ejus austerus vult apparere, *cap. alligant. 26. q. 7.*

Decet concessum à Principe beneficium esse mansurum: *cap. 16. decet.* Quia beneficiis nos adjuvari oportet, non decipi, *cap. unica. extr. de commod.* Regula intelligitur de beneficiis realibus, non de personalibus, ut supra *cap. Privilegium.*

Indultum à jure beneficium, non est alicui auferendum: *cap. 17. indultum.* Intellige ab homine, & sine causæ cognitione, nam alio jure interdum tollitur alterius juris beneficium.

Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit: *cap. 18. non firmatur.* Quia solum tempus non est modus inducendæ, vel tollendæ obligationis, *l. oblig. ff. de act. & oblig.*

Quod

Quod semel placuit, amplius displicere non potest: *cap. 21. quod semel.* Scilicet, si non sit debite improbatum, si scienter, & non sola mente, sed signo externo indicavit placere, & si alterius intersit quod placuit, *ita glossa hoc loco.*

Non debet aliquis alterius odio pręgravari: *cap. 22. non debet.* Quamvis in quibusdam casibus delictum unius possit causare defectum, si-ve inhabilitatem in alio, ut in eo qui est illegitimè natus.

Mora sua cuilibet nociva est: *cap. 25. mora.* Quia qui moratur præstare quod debet, damnum consequens illi imputatur.

Scienti & consentienti non fit injuria, neque dolus: *cap. 27. scienti.* Quia talis non circumvenitur, fallitur, aut decipitur: ut tamen obliget, debet esse consensus à jure non irritatus.

Quæ à jure communi exorbitant, nequamquam ad consequentiam sunt trahenda, *cap. qua à jure.* Quia talis exorbitatio est odiosa, adeoque restringenda, *cap. sanè extr. de privil.*

Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari: *cap. 29. quod omnes.* Quia alteri per alium non debet iniqua conditio inferri *leg. si quis cap. de inoffic. test.* Intellige ubi singuli habent jus separatum, non ubi determinatio relinquatur penes majorem partem.

In obscuris minimum est sequendum: *cap. 30. in obscuris.* Quia si dubitetur, an quis voluerit maximum, verosimile est saltem voluisse minimum. Idem in jure civili *Ulpianus.*

Non licet actori, quod reo licitum non existit: *cap. 32. non licet.* Quia favorabilior in jure est conditio rei, quam actoris.

Mutare

Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum : *cap. 33. mutare.* Quia alter sine propria culpa læderetur. Juxta alteram Regulam : quod semel placuit amplius displicere non potest.

Generi per speciem derogatur : *cap. 34. generi.* Quia species sub genere distinctius continetur. Et pari ratione, species quæ reperitur specialior debet derogare alteri speciei. Uti & individua speciei derogare debent. *Decius in d. l. in toto.*

Pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere : *cap. 36. pro poss.* Ne quis in alterius detrimentum possessionem à se abdicaret, *l. qui dolo ff. eod. ut in lege civili. infra.*

Utile non debet per inutile vitari : *cap. 37. utile.* Quia aliàs actus qui possit utiliter subsistere, ex levi causa annullaretur.

Cum quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex illo : *cap. 39. cum quid.* Quia de connexis idem est judicium. Sicut etiam concessio aliquo, concessa censentur omnia sine quibus illud explicari non potest, *cap. praterea. extr. de offic. deleg.*

Accessorium naturam sequi congruit principalis : *cap. 42. accessorium.* Quia magis dignum trahit ad se minus dignum, *cap. quod in dubiis extr. de consecr. Eccl.*

Qui tacet consentire videtur : *cap. 43. qui tacet.* Quia ille cujus est prohibere, non prohibendo, quando potest & debet, videtur approbare, *cap. si servus dist. 54.* Differt hæc Regula à sequenti, quia hæc agit de consensu, sequens de confessione criminis objecti &c.

Is qui tacet non fatetur, sed nec utique negare videtur : *cap. is qui.* Quia tacere est aliquid

quid medium inter affirmare & negare : sicut inter album & nigrum, est aliquod medium esse fuscum aut pallidum. Hæc regula desumpta videtur ex jure civili infra.

Inspicimus in obscuris quod verosimilius est, vel quod plerumque fieri consuevit : *cap. 45. inspicimus.* Quia ubi ex verbis, aut aliis indiciis non satis apparer quid actum sit, id censetur actum esse quod plerumque fieri consuevit, ut in contractibus &c. Hæc etiam Regula traditur in jure civili.

Præsumitur ignorantia, ubi scientia non probatur : *cap. 47. præsumitur.* Quia ea quæ in facto consistunt possunt probabiliter ignorari, nisi factum sit publicum, vel res sit quam alter scire tenetur, & tunc præsumptio est contra illum qui ignorantiam suam allegat. Hinc dicitur ignorantia facti, non juris excusare : quia notitia juris publici præsumitur in foro externo, *cap. innotuit extr. de elect.*

Locupletari nemo debet cum alterius injuria, vel jactura : *cap. 48. locupletari.* Dicitur enim dolo malo facere, qui ex aliena jactura lucrum quærit, in *l. naturaliter ff. de cond. indeb.* Notat tamen hic glossa, regulam istam locum non habere in usucapione, & præscriptione ; ne dominia rerum sint incerta.

In pœnis benignior est interpretatio facienda : *cap. 49. in pœnis.* Quia pœnæ sunt odiosæ, *l. respiciendum ff. de pœnis* : odiosa autem sunt restringenda, juxta aliam regulam juris. Et ideo in pœnis liquida debet esse probatio ut incurrantur : proinde in pœnis numquam deferretur juramentum in defectum probationis. *Baldus in l. 1. cap. de his.*

Actus legitimi conditionem non recipiunt, neque

neque diem. *Cap. 50. actus.* Hoc est, actus legitimi, qui non recipiunt diem vel conditionem, in totum viciantur per temporis vel conditionis adjectionem, ut in textu, & *l. actus ff. eodem.* Contractus enim primò & per se conditionem recipiunt.

Semel Deo dicatum, non est ad usus humanos ulterius transferendum. *Cap. 51. semel.* Intellige, non esse transferendum in eadem forma, ut glossa hic, nam ad opera pia, vel urgentia debita, possunt calices & vasa alia Ecclesiastica vendi etiam laicis, sacris tamen abdicata, conflata, & minuta. *c. hoc ius. 10. q. 2.*

Non præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum. *cap. 52. non præstat.* Quia quæ contra jus fiunt, debent regulariter pro infectis haberi. *l. non dubium. c. de legib.* Et ideo actus à iure damnatus non impedit alium actum validè faciendum.

Cui licet quod est plus, licet utique quod est minus. *cap. 53. cui licet.* Scilicet, quando id quod est minus continetur sub maiori.

Qui prior est tempore, potior est iure. *cap. 54. qui prior.* Intellige, cæteris paribus: & sic in rei venditione præfertur ille cui res primò tradita fuit, non qui prius emit.

Qui sentit onus, sentire debet commodum, & contra. *cap. 55. qui sentit.* Quia alias melior videretur esse conditio negligentis, quam laborantis. *cap. 1. extravag. de sepulturis.*

In re communi potior est conditio prohibentis. *C. 56. in re.* Scilicet, quando res est indivisa: & ideo si habeo fundum tecum communem, & tu velis in eo ædificare domum, si ego, id prohibeo, potior est mea conditio iudicanda, *ut hic in textu.*

Con-

Contra eum qui legem dicere potuit, apertius, est interpretatio facienda. *cap. 57. contra eum.* Quia sibi imputare debet si clarius non est locutus, & si in dubio verba contra eum intelligantur, ut in textu. *Et l. in contrahenda. ff. eodem.*

Non est obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum *Cap. 58. non est.* Quia iuramentum non est institutum ut sit vinculum iniquitatis. *c. inter cetera. 22. q. 4.*

Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. *Cap. 61. quod ob gratiam.* Intellige, de eo quod conceditur per privilegium motu proprio Principis, non autem petitione impetrantis. *glossa hic.*

Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur. *Cap. 62. nullus.* Quia nemo tenetur alterius consilium sequi, sed relinquit illi deliberationem.

In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis. *cap. 65. in pari.* Quia duo vincula magis ligant quam unum. *c. 1. extr. de treuga.*

Potest quis per alium, quod facere potest per seipsum. *cap. 68. potest.* Quia effectus magis est inspiciendus quam modus. *ad l. 3. Baldus.* Intellige nisi ad agendum electa fuerit ipsius personæ industria.

In malis promissis fidem non expedit observari. *cap. 69. in malis.* Quia fides data, non debet esse vinculum iniquitatis, ut supra dictum de iuramento.

In alternativis, debitoris est electio, & sufficit alterum adimpleri. *cap. in alternativis.* Quia in alternativis, scilicet hoc, vel illud, verificatio fit in uno eorum. *Decius in d. §. ubi.* Intellige, in alternativa dandi vnum vel alterum: in alternativa verò accipiendi electio est accipientis & creditoris.

toris. *l. si ita. ff. de contractu erupt.* In pænis autem
alternatiuis electio est rei. *Baldus in l. quicumque.*

¶ Qui ad agendum admittitur, est ad excipien-
dum multò magis admittendus. *Cap. qui ad gen-
dum.* Quia in actione proceditur ad rei acquisi-
tionem, in exceptione agitur contra alterum ad
rei retentionem, retentio autem à jure facilius
conceditur, quam acquisitio. *l. per retentionem. c. de
usuris.*

Factum legitimè, retractari non debet, licet
casus postea eveniat à quo inchoari non potuit.
Cap. Factum. Quia in actibus præcipuè spectatur
initium. *l. cum filius. §. hæres. ff. de legat. 2.*

Frustra fidem sibi quis postulat ab eo seruari,
cui fidem à se præstitam seruare recusat. *Cap.
Frustra.* Intellige circa idem factum. Quia qui
aliquid promissit & non præstat, videtur recede-
re à conditione sub qua alter ipsi promississe
censetur. *l. cum proponas. C. de pact.* Lo-
cum tamen non habet regula ubi contrahen-
tium ex jure est dispar conditio, ut si contrahas
cum pupillo sine autoritate tutoris, potest ille
à contractu resilire, tu vero illi præstare teneris:
quia talis contractus mutuus in jure dicitur clau-
dicare. *l. Iulianus. §. si quis.*

Delictum personæ, non debet in Ecclesiæ de-
trimentum redundare. *cap. 76. delictum.* Quia
Prælati delinquendo non repræsentat Ecclesi-
am, *ut in textu.* Intellige nisi Prælati delinquant
cum consensu Capituli Ecclesiæ, *glossa hic.*

In argumentum trahi nequeunt, quæ propter
necessitatem aliquando sunt concessa. *cap. in ar-
gumentum.* Quia desinente necessitate non est si-
militudo in totum. *C. quod pro remedio. 1. q. 7.* Ubi
tamen recurrit necessitas eadem, vel major po-
test in argumentum trahi. *glossa hic.*

In

In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus. *cap. 81. in generali.* Talia censentur esse quibus concedens difficulter potest carere, ut sunt instrumenta artis, &c. Quia quando talia specialiter non memorantur, censentur sponte omissa. *l. item. §. hoc edictum ff. de injur.*

Qui contra jura mercatur, bonam fidem præsumitur non habere. *cap. 82. Qui contra.* Quia qui sic mercatus est vel sciebat prohibitionem juris, vel eam ignorabat: Si sciebat, planum est quod mercatus sit mala fide contra ordinem juris: si ignorabat, tunc etiam mala fides præsumitur, quia ignorantia juris non excusat in foro externo, sed bene ignorantia facti. *l. si fur. ff. de usu cap.*

Cum quid unâ via prohibetur alicui, ad id aliâ non debet admitti. *cap. 84. cum quid.* Quia intentio legis est, quando aliquid prohibet, ut ad illud nullo modo perveniatur. Intellige, nisi res prohibeatur principaliter ne certâ viâ, aut modo obtineatur, tunc potest aliâ viâ admitti. Sic Episcopus suæ Ecclesiæ à jure alligatus, ad aliam non eligitur, sed bene postulatur. *C. finali. extra. de postulat. pralat.*

C A P U T III.

Authores in Jus Canonicum.

Pauli Lancelotti, Corpus Juris Canonici, an. 1587.

Ioannis à Turrecremata, Commentarij in Decretum, vol. duo, an. 1555.

Petri Tholosani, Opera in jus Canonicum Petri Alogoni S. J. Juris Canonici compendium.

Andrea

Andrea Vallensis, Summarium Decretalium D. Gregorij IX. in 4. an. 1645.

Augustini Barbosa, de officio & potestate Episcopi, in fol. an. 1628. ejusdem, de Jure Ecclesiastico universo in fol. an. 1634. De Canonicis & dignitatibus. in 4. 1634. De Parocho, Canonicis &c. an. 1640. Summa Decisionum Apoftolicarum, in fol. an. 1646.

Bartholomaei Caranza, ord. Præd. Summa Conciliorum, in 8. an. 1639.

Afcenij Tamburini, de Jure Abbatum, tomi. 3. an. 1640.

De Jure in omni foro frequentiori. tomi 7. an. 1623.

Didaci Covarruvia, Opera juris varia, 1583.

Francisci Zypai Belgæ, Jus Pontificium novum, in 8. anno 1620. Ejusdem Notitia Juris Belgici, in 40. Consultationes Canonicae, in fol. Responsa, & de Jurisdictione in fol. Enarratio analytica Juris Pontificij, in 4. an. 1641.

Caroli à Manfelt, Castra Dei, sive praxis Casuum pro militia, in 4. an. 1642.

Joannis Antonij Massobrij, Praxis de concursu ad Parochias, in 4. an. 1626.

Prosperi Fagnani, Juris Canonici Opera recentia.

Joannis à Bokier, Commentaria ad Regulas Cancellariae, in 4. an. 1621.

Joannis Francisci Leonis, Thesaurus fori Ecclesiastici, in 4. an. 1605.

Joannis Wamestj, Consilia de Jure Pontificio, Lovani, in fol. an. 1643.

Nicolaus Garcia, de Beneficijs, in fol. an. 1618.

Raphaelis de Turri, de Cambijs, in fol. an. 1645.

Olivorij Beltramini, Decisiones Rotæ Romanæ, in 4. an. 1623.

Petrus de Marca, de Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ, in 4. an. 1641.

Salusti Tiberij à Corneto, Formularium instrumentorum, in 8. an. 1626.

Thomas del Bene, de Immunitate Ecclesiastica, in fol. an. 1650.

Thesaurus communium Opinionum in fol. an. 1584.

Concilium Tridentinum, cum declarationibus Cardinalium, ex recognitione. *Ioannis Gallemont &c.* in 4. Ant. an. 1633.

Roberti Bellarmini, declar. Card. de eodem Concilio Tridentino.

Synodus Antverpiensis, in 8. an. 1610.

Synodus provincialis Mechliniensis in 4. an. 1608.

Pauli Layman Soc. Jesu, Jus Canonicum illustratum Tomis duobus, Dilingæ anno 1673.

CAPUT IV.

De Notitia totius Iuris Civilis, ejusque Partibus, Ordine, Materia, & citandi methodo.

Ius civile seu Cæsareum à Republica Romana inchoatum fuit, & processu temporum ab Imperatoribus præsertim Justiniano Seniore auctum, & in eundem, qui modo existat ordinem redactum est, & dicitur Corpus Juris Civilis. Quatuor partibus constat, scilicet, Instituti, Digestis, Codice, & Autenticis seu Novellis.

Prima pars (quæ dicitur *Instituta*) continet qua-

quatuor libros Institutionum, quæ sunt velut quædam Isagoge, seu introductio ad studium juris Civilis, soletque citari per paragraphos, & titulos. v. g. paragrapho *Singulorum*, institutis de rerum diuisione.

Secunda (quæ dicitur *Digesta*, seu Pandectæ) complectitur 50. libros Digestorum, quorum 24. priores vocantur Digestum vetus complectens leges antiquiores, in titulos & ordinem digestas. 14. sequentes dicuntur Digestum infortiatum, quod aliqui sic dictum volunt, quia verfatür circa fortuitas Successiones, quæ per mortem & ultimas voluntates obveniunt, alij aliter: reliqui 12. dicuntur Digestum novum. Digesta ordinariè significantur per duplex F. cujus ratio communiter adfertur quod à duobus Fridericis Imperatoribus Patre & Filio collecta sint. Sæpe etiam significantur per magnum D. ut patet ex corpore juris. Subinde etiam significantur per Litteram græcam Π. Majusculam, aut P. Majusculam, quæ est initialis vocis græcæ. Pandectæ, id est, omnia complectentes. Citantur autem per initium vel numerum Legis addito ly *Digestis*, hoc modo: lege *juris* (vel lege 1.) *Digestis* de iustitia & jure. Subinde etiam utrumque indicatur, nempe initium & numerus legis hoc modo: lege *Juris* 1. *Digestis* &c. quod si lex aliqua sit Paulo Longior addi solet §. legis. Si quando non exprimitur ex qua parte corporis Juris desumpta sit lex, quæ allegatur, censetur sumpta ex *Digestis*.

Tertia Pars (sive *Codex*) continet 12. Libros legum recentiorum, quibus subinde colligantur leges antiquiores Digestorum. Significatur per majusculam C. citatur eodem modo quo *Digesta*

624 *Tractatus ultimus Ideæ Scientificæ*
ita nisi quod pro ly Digestis ponatur ly Codice.
V.G. lege *cunctos* (vel lege 1.) Codice de summa
Trinitate.

Quarta Pars (quæ dicitur *Autentica* seu *Novellæ*) est velut appendix ad codicem, continetque Constitutiones alias etiam Cæsareas, divisas in collationes novem, quæ, quia alijs recentiores, appellatæ sunt *Novellæ*. Vocantur etiam *Autenticæ*, non quod majoris sint autoritatis, quam aliæ leges Codicis, sed ut distinguantur à quodam illarum compendio olim evulgaro. Significantur per majusculam A. vel N. litteras initiales: citantur hoc modo: lege *per occasionem* A. vel N. de nuptiis. Vel sic A. vel N. 22. lege, *per occasionem*.

Præter hæc ad calcem *Autenticarum* in corpore juris subduntur varia extra ordinem. 1. aliquot edicta Iustiniani. 2. Variæ Constitutiones posteriorum Imperatorum. 3. Libri aliquot de feudis. 4. Constitutiones Friderici secundi Imperatoris, & Henrici Septimi.

Hæc omnia eodem ordine in *Juris Civilis* Corpore continentur. In cujus singulas Partes quinam præcipuè Authores scripserint ad finem Capitis sequentis declaratur, ut & facile cognoscitur, & cum delectu adiri, aut pro rei exigentia comparari possint.

CAPUT V.

Regulae juris Civilis generaliores, ex corpore Iuris hic in unum selectae.

Um hæ Regulae plurimum juvent in omni materia tam Civili quam Theologica per modum principiorum ad formandum Resolutiones particulares, per commodum erit eas hic simul tamquam aliquod juris Civilis Compendium, in promptu habere, quarum expositio passim in ipso jure prolixius reperitur.

Regula est quæ rem breviter enarrat, non ut ex regula jus sumatur, sed ex ipso jure regula fiat; tales sunt Regulae sequentes.

Femina ab omnibus officiis civilibus, vel publicis remotæ sunt. Ut sunt officium judicis, Magistratus, vel procuratricis agere. *Ulpianus.* Scilicet ex apicibus, juris: possunt enim locum habere in judicio voluntariæ jurisdictionis, & procuratoris pro Monasterio, & in favorem pupilli, vel minoris &c. Item ratione juris hæreditarii, consuetudinis, & ex privilegio Principis. *Ita Bartolus hic cum glossa.*

Impuberes ab omnibus officiis civilibus debent abstinere. Scilicet, ob judicii immaturitatem. Idem esse de officiis Ecclesiasticis patet ex cap. indecorum, &c. Potest tamen pupillus habere beneficium in Ecclesia, sed vocem sive suffragium dare non potest, cap. ex eo. de elect. in 6.

Ejus est nolle, qui potest & velle: Ulpianus.
Hoc est, illius est prohibere cujus est imperare.

Tom. II.

D d

Quia

Quia non censetur in aliqua causa silens, nisi qui potest in ea loqui.

Velle non creditur qui obsequitur voluntati Patris, aut Domini: *Ulpianus*. Quia non presumitur velle cum libertate in iudicio requisita, sed potius ex timore aut amore.

Non vult hæres esse qui ad alium transferre voluit hæreditatem: *Ulpianus*. Transferre hic intelligitur de totali abdicatione legitime declarata, ut habet *gioffa*.

Jura sanguinis nullo jure civili dirimi possunt: *Pomponius*. Quia jus & vinculum naturæ, à lege humana non dependet.

Semper in obscuris quod minimum est sequimur: *Ulpianus*. Quia de minimo facilius presumitur, siue in voluntate donandi, siue infligendi pœnas.

Secundum naturam est commoda cuiusque rei eum sequi quem sequantur incommoda: *Paulus*. Quia à ratione alienum est rei ejusdem, alium habere commoda, alium incommoda sustinere, cum propter spem commodi rei incommoda ferantur.

Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest. Per factum etiam simplex voluntas intelligitur, nam voluntas est animus facti. Excipe hinc, nisi ex causa potestas publica rem alienam transferat.

In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, præsentis die debetur. *In l. eum qui calendaras, §. quoties, de verb. sign.* Intellige, nisi dies alius ratione loci tacite intelligatur.

Qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur: *Paulus*. Quia possidet saltem jus ad rem legitime habendam.

Imaginaria venditio non est, pretio accedente.

te. Scilicet, quia pretium arguit contractum venditionis.

Cum tempus in testamento adjicitur, credendum est pro hærede adjectum: nisi alia mens fuerit testatoris. Quia in interpretatione testamenti iura fauent hæredi & debitori.

Non solet doli exceptio nocere his, quibus voluntas testatoris non refragatur. Quia nisi in tali etiam voluntate sifteretur, testamenta essent nimium litibus obnoxia.

Quoties dubia est interpretatio libertatis, secundum libertatem respondendum erit. Id est, pro libertate.

Non debet cui quod plus est licet, quod minus est non licere, Quia in maiori minus intelligitur.

In personam seruilem nulla cadit obligatio. Scilicet civilis, sed bene naturalis.

Quatenus cuiusque intersit, in facto, non in iure consistit. Quatenus, id est, quantum.

Plus cautionis in rem est, quam in personam.

Cautionis, id est, securitatis, rem habere sibi deuinctam, quam actionem in personam.

Qui potest inuitis alienare, multò magis & ignorantibus, & absentibus. Quia nisi alterius consensus requiratur, ignorantia, & absentia est impertinens.

Quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere.

Nuptias non concubitus, sed consensus facit.

Nihil tam naturale est, quam eodem genere quodque dissolvere quo colligatum est. Ideoque verborum obligatio verbis tollitur, nudi consensus obligatio contrario consensu dissoluitur. Sed non in matrimonio vel quando hoc vergentia in præjudicium tertii,

Culpa est immiscere se rei ad se non pertinenti. Et pariratione, medico imperitia imputatur: *L. illicitas, §. sicuti, ff. de offic. presidis.*

Quod fit intuitu pietatis dicitur ad facientem pertinere, *L. non tantum ff. de appel.*

Nemo qui condemnare non potest, absolvere potest.

Sicuti pœnâ ex delicto defuncti hæres teneri non debet, ita nec lucrum facere si quid ex ea re ad eum pervenisset.

Furiosi, vel ejus cui bonis interdicitur nulla voluntas est.

In re obscura melius est favere repetitioni, quam adventitio lucrô. Scilicet quando agitur de damno evitando.

Qui in alterius locum succedunt justam habent causam ignorantiae, an id quod peteretur deberetur.

Nemo ex his, qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione uti, nisi lex impediat.

Privatorum conventio juri publico non derogat. Hoc enim potius censetur.

Quod à quoquam pœnâ nomine exactum est, id eidem restituere nemo cogitur. Scilicet in foro contentioso, contrarium est in foro conscientiae.

Consilii non fraudulentum nulla obligatio est, sed cum dolo actio competit.

Socii mei socius, meus socius non est. Scilicet in obligatione juris: sicut vasallus vasalli mei, non diutur vasallus meus: *ita glossa.*

Quidquid calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseverantiâ apparuerit indicium animi fuisse. Ideoque in brevi reversa uxor, nec divertisse videtur.

Culpâ

Culpâ caret qui ſcit, ſed prohibere non po-
teſt. Unde in jure excuſatur ſervus qui Domi-
no opem ferre non potuit.

Non videtur quiſquam id capere, quod ei ne-
ceſſe eſt alteri reſtituere. *Capere* i. occupare ut
ſuum.

Nemo plus juris ad alterum transferre poteſt,
quam ipſe habet.

Nullus videtur dolo facere, qui ſuo jure u-
titur.

Semper in dubiis benigniora præferenda ſunt.

Item. In re dubia benigniorem interpretatio-
nem ſequi non minus juſtius, quam tutius eſt :
& *paſſim in l. i. benignius. l. i. ſi fuerit &c.*

Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur.
Hinc licet plures obligati ſunt in ſolidum, uno
tamen ſolvente omnes liberantur.

Ex pœnalibus cauſis non ſolet in patrem de
peculio actio dari : Intellige. Niſi quatenus fa-
ctus eſſet locupletior.

Hæredem ejuſdem poteſtatis jurisque eſſe, cu-
jus fuit defunctus conſtat. Utpote quodammo-
do eadem perſona cum defuncto.

Domum ſuam reficere unicuique licet, dum
non officiat invito alteri. In quo ſcilicet jus
non habet ut ſit invitus. Sæpe enim invito alte-
ro licet reficere, v. g. ſynagogam, etſi non li-
ceat ædificare.

Qui ſine dolo malo ad judicium provocat,
non videtur moram facere. Scilicet, ſatisfacien-
di, modò juſtam cauſam habeat litigandi.

Ea quæ rarò accidunt non temere agendis
negotiis computantur. Quia de rarò acciden-
tibus regulariter nulla ratio habetur apud legiſ-
latore n.

Invito beneficium non datur. Item, Nemo
D d 3   crefcere

crescere cogitur invitus. Quia acceptatio est conditio ad hoc requisita, ne jura sint incerta.

Nemo potest gladii potestatem sibi datam, vel cujuslibet alterius coercitionis ad alium transferre. Quia ad hoc eligitur qualitas talis personae.

Omnia quaecunque causae cognitionem desiderant, per libellum expediri non possunt. Scilicet in his quae plenam causae cognitionem desiderant, non quae semiplenam.

Nemo potest tutorem dare cuiquam, nisi ei quem in suis heredibus cum moritur habuerit, habiturusve esset si vixisset.

Quae in testamento ita scripta sunt ut intelligi non possint, proinde sunt ac si scripta non essent.

Nemo potest mutare consilium suum in alterius injuriam.

Actus legitimi qui non recipiunt diem vel conditionem, veluti emancipatio, hereditatis aditio &c. in totum vitiantur per temporis vel conditionis adjectionem.

Frangis interpretatio semper in jure civili, non ex eventu dumtaxat, sed ex consilio quoque desideratur.

In toto jure generi per speciem derogatur: & illud potissimum habetur quod ad speciem directum est. Quia hoc est magis determinatum.

Quae dubitationis tollendae causam contractibus inferuntur, jus commune non laedunt. Quia voluntas privata non praedjudicat juri publico.

Donari videtur, quod nullo modo cogente conceditur.

Novum non est, ut quae semel utiliter constituta

stituta sunt durent, licet ille casus extiterit à quo initium capere non potuerunt.

Nulla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla petitio est.

Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, nihil noceret quo minus & reus, & fidejussor teneatur.

In ambiguis orationibus maximè sententia spectanda est ejus qui eas protulisset.

Quoties utriusque causa lucri ratione vertitur, is præferendus est cujus in lucro causa tempore præcedit. Item, qui prior est tempore potior est jure.

Ubi cumque causæ cognitio est, ibi prætor desideratur. i. judex.

Ferè in omnibus pœnalibus judiciis, ætati, & imprudentiæ succurritur.

In eo quod plus sit, semper inest minus. Ut qui donat vineam intelligitur etiam donare fructus ejus.

In obscuris inspicitur solet quod verosimilius est, aut quod plerumque fieri solet. Quia consuetudo est interpretis sermonis, ubi alius non datur.

Non videtur consentire, qui errat: *ex l. si per errorem*. Quia nemo vult quod ignorat.

Refertur ad universos, quod publicè fit per majorem partem, *idem in l. quod major. ff. ad municip.* Quia major pars repræsentat singulos.

Non videntur data, quæ eo tempore quo dantur accipientis non fiunt.

Capienda occasio est quæ præbet benignius responsum. Scil. Occasio non illicita.

Quæ rerum naturâ prohibentur, nulla lege confirmata sunt. Quia lex naturæ prævalet legi humanæ.

Privilegia quædam causæ sunt, quædam personæ;

sonæ; & ideo quædam ad hæredes transmittuntur quæ causæ sunt, quæ personæ ad hæredes non transeunt.

Cum de lucro duorum quæritur, melior est causa possidentis. Item, in pari causa possessor potior haberi debet. Item, ubi res cubia reperitur, melior est conditio possidentis. *Gl. in C. nulli dubium &c.*

Qui dolo desierit possidere pro possidente damnatur, quia pro possessione dolus est. Hoc ex dispositione juris, ne pateat fraudibus locus.

Bona fides tantum possidenti præstat, quantum veritas, quoties lex impedimento non est. Hinc fit ut rem quam putat suam etsi dubiè, justè defendat.

Nemo ex suo delicto meliorem conditionem suam facere potest.

Quod contra rationem juris receptum est, non est producendum ad consequentias.

Qui tacet non utique fatetur, sed tamen verum est eum non negare.

Nemo fraudare videtur eos, qui sciunt, & consentiunt. Quia sibi imputare debent.

Jure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento, & injuria fieri locupletiorum, *l. non hoc ff. de condict.* Et hinc non tantum res furtiva, sed etiam fructus ex ea percepti restitui debent.

Qui de his & reliquo jure fusius tractarunt Scriptores selectos ad majorem notitiam & delectum hic commodè annectemus.

Authores

Authores in jus Civile.

IN Corpus juris civilis, Commentaria sive
Notas ex antiquioribus scripsit *Baldus* anno
1540. uti & *Bartholus*.

Franciscus Accurtius etiam edidit Corpus juris cū
Commentariis, anno 1627. *Hugonis Donelli*, Com-
mentaria juris Tomi 2. anno 1622.

Petrus Rebuffus in 4. primos libros Pandecta-
rum: in titulum Digestorum: in constitutio-
nes Regias an. 1613.

Augustini Barbosa, Lusitani, varii Tractatus
juris utriusque an. 1631. plures in jus Canoni-
cum, supra.

Francisci Zypæi, Belgæ, jus Belgicum: Ejus-
dem, Judex, Magistratus, Senator. an. 1633.

Pauli Christinæi Mechlin. Decisiones juris Bel-
gici, in 6. partes an. 1661. Eiusdem, in Leges
Municipiales Mechliniensium Notæ an. 1625.

Antonii Anselmo, Codex Belgicus 1644. item,
in Edictum Principis Alberti, 1656.

Andree Bowens, de jure, justitiæque usu & ab-
usu, in 4. an. 1654.

Davidis Doringi, Bibliotheca juris consulto-
rum, tomo uno, an. 1631.

Hippolyti Riminaldi, Consilia, tomi 4. an. 1609.

Ludovicus de Molina, de Primogeniis Hispaniæ,
an. 1634.

Petri Bellugæ, speculum Principum, anno
1655.

Nicolai Eueyardi, Consilia, & loci communes
argumentationum, an. 1577.

Ioachimi Hopperi, Institutiones Imperiales an-
no 1560.

Fernandes Vasqnius, de Successionibus an. 1619.

634 *Tractatus ultimus Idea Scientifica*
Francisci Salgado, Labyrinthus Creditorum,
an. 1653.

Valentini Forsteri, Historia juris Civilis Roma-
ni, anno 1629. aliique.

CAPUT VI.

Philosophiæ Univerſæ.

Origo, Partes, & ordo Materia.

Philosophia primùm in Græcia maximè ce-
lebris, & in varias Sectas divisa fuit. In-
ter has præcipui nominis fuere Stoici sub Zeno-
ne, Academici sub Platone, & Peripathetici
sub Aristotele. Demum sæculo post Christum
decimo, & undecimo, Philosophia Aristotelica
cæteris prævaluit, & in Europæ Academiis sæ-
culo duodecimo passim florere cœpit; & in iis
hactenus tot sæculis principatum tenet. Scho-
la hæc Peripathetica progressu temporis divi-
sa est in Reales, & Nominales, Reales in Tho-
mistas, & Scotistas, ex opinionum in variis
quæstionibus diversitate. Nostro ævo Doctri-
nam Peripatheticam multum impugnare cœpit
Renatus Cartesius natione Gallus, cum suis af-
fectis, de quibus infra cap. 8. Hic igitur Phi-
losophiæ universæ partes, ordinem, ac mate-
riam ex Aristotele in Scholis receptam sub af-
pectum proponemus.

LOGICA exordium sumit ab Isagoge Porphy-
rii, quæ agit præcipuè de Definitione, Divi-
sione, & quinque Universalibus in genere, &
specie, quæ sunt Genus, Species, Differentia,
Proprium, & Accidens.

Se-

Sequuntur Antepredicamenta, in quibus traduntur decem Prædicamentorum Regulæ, definitiones, Proprietates.

Deinde Postpredicamenta, quæ agunt de Oppositis, ut sunt, Opposita relative, Contraria, Privantia, & Contradictoria. Adduntur modi Prioris quinque, modi Simul tres, modi Habendi octo.

Libri de Interpretatione, de Nomine, Verbo, Oratione, & Enunciatione.

Libri Priorum, præcipuè de Syllogismo, & ejus Principiis, Figuris tribus, & singularum Figurarum Modis, Conversione, ac defectibus Syllogismorum.

Libri Posteriorum, qui tractant de Scientia, Demonstratione, Opinione, Modis per se &c.

Postremò, Libri Topicorum, & Elenchorum, Analyticorum, de varia sede Argumentorum, Fallaciis, & potestatibus Syllogismorum.

Hinc tota Logica tractat potissimum & dirigit tres Mentis operationes, apprehensionem, judicium, & discursum.

PHYSICA continet primò, Octo Libros Physicorum, ut traditos ab Aristotele, de Principiis, Natura & Arte, de Materia & Forma, de quatuor generibus Causarum, de Infinito, Continuo, Loco, Vacuo, Tempore, Motu &c.

Sequuntur Libri de Cælo & Mundo: Libri de Ortu sive Generatione, Elementis &c. Libri de Meteoris, igneis, aqueis, terreis, aëreis: Libri de Anima vegetativa, sensitiva, rationali, de quinque sensibus, eorumque objectis.

Subditur apud Aristotelem Historia Animalium, deque eorum partibus, actionibus, mirabilibus, per Capita viginti & unum. Hæc pars

in Scholis non traditur, continet tamen tractatus scitu dignissimos.

METAPHYSICA considerat speculativè res ut ab omni materia abstractas, agitque de Ente, & Existentia in ordine ad Deum & creaturas, earumque persona, subsistentia, suppositalitate. Denique tractat Passiones Entis, Unum, Verum, Bonum. Cum his Ethicam tradunt aliqui, quam etiam tractavit Aristoteles in libris Ethicorum, sive de moribus.

Cursus ille Philosophicus in Scholis traditur passim per biennium, sed in Hispania; & Italia, tractu tardiori, totum illi triennium impenditur.

CAPUT VII.

Principia Scientifica.

Et axiomata Philosophiae universa ad compendium redacta & elucidata.

U^Sus & utilitas horum principiorum patet primò, quia ad perfectionem scientiæ Theologicæ satis constat aliquam Philosophiæ notitiam prærequiri, ideoque hæc dicitur Theologiæ ancillari. 2. Quia hæc Principia plurimum illustrent intellectum in materia quavis ad discurrendum, discernendam, & rem quamlibet penitus intelligendam. 3. Quia Principia hæc sunt veluti medulla quædam universæ Philosophiæ, quæ ob nervosam, & dilucidam breviter facile memoriâ retinentur, recolluntur, & in quavis occasione cum magna doctrinæ commendatione proferuntur: quod erit illis

illis quibus hæc ſcribimus ſingulare ſubſidium. Sunt autem horum ſingula vel ab ipſo Philoſopho tradita, vel in Scholis communi conſenſu recepta, ut infra in ſingulis jam patebit.

Actiones ſunt ſuppoſitorum: Ita Ariſtoteles lib. 1. Metaphyſicorum cap. 1. Sensus maximè receptus & clarus eſt, Actiones denominativè tribui toti composito, ſive individuo, non ſoli parti quæ actionem efficit. Sic corpore ægro, homo denominatur ægrotare: & anima intelligente, Petrus dicitur intelligere.

Actus prior, ſive melior, eſt quam potentia. *Ariſt. 9. Metap. c. 19.* qui exemplum ponit in ſanitate actuali, & poſſibili. Res enim tam phyſicè quam moraliter tantò æſtimabilior eſt, quantò magis recedit à mera potentia: hinc etiam pluriſ fit aliquid actu dari, quam promitti. Verum non eſſet axioma intellectum de potentia ſive cauſa reſpectu actus quem elicit: ſic enim motor melior eſt quàm motus quem efficit.

Abſtrahentium non eſt mendacium: Ariſt. 2. Phyſicorum textu 18. Sic concipimus animal in homine abſtrahendo in conceptum à rationali, & irrationali, quod ſic de homine nec affirmamus nec negamus, & ided non mentimur. Quod & in moralibus locum habet, dum à rerum, quas merè narramus, veritate abſtrahimus.

Omne bonum eſt communicativum ſui: S. Thomas 3. p. 9. 1. art. 1. qui hinc probat convenientiam Incarnationis Verbi divini. Ratio phyſica patet ex inclinatione quâ creaturæ in ſe mutuo agunt, & alias ſibi aſſimilant, ut cum non poſſint ſuam ſubſtantiam individualem, ſaltem ſuam ſpeciem cum aliis communicent. Quod etiam in bonitate morali locum habet, per bonorum & virtutum ſuarum ad alios participationem.

Bo-

Bonum est ex integra causa, malum ex quocumque defectu: *S. Thom. 1. 2. q. 18. a. 4. aliq;* Sic sanitas omni ex parte optima, mala fit & dicitur ex unius humoris intemperie. Valet frequenter axioma in materia Theologica, dum actus ex se bonus, vitiatur unicâ circumstantiâ quæ sit mala.

Bonum totius est etiam bonum partium: *S. Thom. 1. 2. q. 92. a. 1.* Patet hoc tam in genere physico, quam in genere moris. Quia quod totum absolutè perficit, idem etiam perficit singulas partes, ideoque hæc naturaliter appetunt bonum totius, quod explicat D. Thomas exemplo manus, quæ ictum à capite & reliquo corpore propulsat.

Quidquid est causa causæ, est etiam causa causati: *Arist. 2. Physic. t. 30.* Quia causans sive producens causam, dat illi potentiam, & vires naturales producendi suos effectus, & sic est causa saltem remota istorum effectuum; sicut sol producens lumen, est causa remota caloris à lumine causati. Et sic in genere moris ex eodem principio, mandans alteri patrare homicidium, est causa moralis istius homicidii, ideoque illi in peccatum imputatur.

Causa secunda agit in virtute causæ primæ, *ex Arist. 1. 7. Metap. c. 1. D. Thomas, Suarez, &c.* Tum quia causæ creatæ agunt per virtutem participatam à causa primæ, tum quia operantur dependenter ab actuali ejus influxu in qualibet actione.

Conclusio sequitur debiliorem partem antecedentis, *Ita Phil. omnes.* Quia conclusio æqualiter, & per modum unius dependet à veritate utriusque præmissæ, ideoque ejus veritas non potest esse certior, aut in se firmior quam

ſit veritas præmiſſæ debiliſſis: hinc ſi hæc ſit tantum probabilis & incerta, conclusio etiam talis erit.

Contrariorum contrariæ ſunt cauſæ, *Ariſt. 4. meteor. ſum. 2. c. 3* Quia cum ſint oppoſita, requirunt oppoſitam, aut diſſimilem virtutem ſui productivam. Quod intellige de cauſis per ſe, non de cauſis per accidens concurrentibus: neque de cauſis liberis, poteſt enim volitio & noſtitio ejuſdem objecti, ab eadem voluntate ſucceſſivè produci.

Contraria contrariis curantur, *Ariſt. 9. 1. preblem. 48*. Quia contraria ex eodem ſubjecto ſe mutuo expellunt: ideoque morbi frigidi curantur medicamentis calidis, humidi ſiccis, & contra. Quòd etiam in vitiis animi locum habet, dum ſuperbiæ medetur humilitas, & ſic de ceteris.

Deus, & Natura nihil faciunt fruſtra, *Ariſt. 1. de calo, 1. 32*. Quia hoc aliquid imperfectionis importaret in effectibus per ſe, & ſecundum totam ſpeciem, ſcilicet in ordine ad finem à Deo deſtinatum. Et quamvis nobis aliqua ſuperflua per accidens appareant, ut gibbus in homine, aut ſimilia, hæc tamen ipſa conducunt ut ceterorum operum pulchritudo magis appareat.

Non valet argumentum à non diſtributo ad diſtributum, *Phil. omnes*, Quia ſic terminus diſtributus ſive univerſaliter ſumptus in confeſſequente, non contineretur adæquate in antecedente, ex quo tamen inferri debet.

Quæ eadem ſunt uni tertio ſunt eadem inter ſe, *Ariſt. 6. Topic. c. 1*. Quia cum illud tertium ſupponatur eſſe unum, neceſſariò unum ſunt alia in ea ratione ſive prædicato in quo cum illo

tertio

tertio identificantur : ut si Animal & Petrus in enunciando verè identificentur Homini , necessarium erit identificari inter se , & rectè dici, Petrus est Animal. Et in hoc principio evidenti Syllogismorum vis & ratio consistit. Habet etiam locum suum in genere moris, ut qui conjuncti sunt per charitatem cum Deo , etiam inter se per amorem conjungantur.

Entia non sunt multiplicanda sine necessitate. Sive , Frustra fit per plura , quod fieri potest per pauciora. In *Aristotele 1. Phys. t. 50. Et de part. animal. l. 3. c. 4.* fundatur hoc axioma , qui hoc modo processit contra Antiquos , qui plura rerum naturalium principia sine fundamento posuerunt : & multum eo pro sua doctrina quamvis diversa , utuntur *Nominales* , & *Cartesiani* recentius.

Essentiæ rerum consistunt in indivisibili , *Ita Philos.* Quia nullum prædicatum essenziale potest ab alicujus rei essentia detrahi , vel illi addi , sic ut eadem essentia maneat : & hoc sensu quævis essentia consistit in indivisibili : ut si de homine neget rationale , vel risibile , destruis totam essentiam hominis.

Finis est causa causarum , *Arist. 2. Phys. t. 32.* Quia intentio finis obtinendi movet alias causas ad operandum pro fine obtinendo : ut Roma videnda , movet ad omnia itineris media.

Forma non generatur , neque materia , sed compositum , *Arist. 7. Metaph. t. 26.* Notant Interpretes cum *D. Thoma l. 7. Met. Lect. 7. generari* , & fieri ab *Aristotele* hic strictè omnino sumi pro termino adæquato generationis , scilicet composito , latius verò sumendo , formas etiam dici generari : cujus mentem probant ex eo quod sic procedat : omne quod generatur &

fit constat materiâ & formâ, ergo si forma generatur, constabit etiam ex materiâ & formâ, & sic quævis alia in infinitum: Unde infertur de ipsâ forma incompleta non agi, de hoc plura ex sequentibus.

Forma dat esse rei, *Arist. 1. de An. t. 2.* Quia forma materiam ex se indifferentem in certa specie completa compositi constituit. Sic in re morali, actiones ex se indifferentes per intentionem agentis accipiunt certam speciem virtutis aut vitii.

Forma prior est materiâ, & composito, *Arist. 7. Met. t. 7.* Prior, id est, perfectior, ut Suarez, alique, *D. Metaph. 15. Sect. 7. n. 9.*

Formæ est movere, *Arist. 2. Phys. t. 12.* Quia forma est principium motus intrinsecum principale, ut docet D. Thomas 1. p. q. 77. art. 1. ad 4.

Et sic communiter dicitur, formam mouere ut *quo*, suppositum verò ut *quod*. Motus hic non intelligitur tantum localis, sed etiam quævis productiones affectionum, & dispositionum quæ in supposito ab intrinseco fiunt.

Hinc etiam est aliud axioma Aristotelis. Dans formam, dat consequentia ad formam. Scilicet in radice & virtualiter, ut explicat Suarez *Metaph. d. 16. sect. 7.*

Porro Aristoteles agens de hac forma 2. de Anima cap. 1. dicit eam per se substantiam esse, & entitatem constituentem speciem compositi. *Dicimus*, inquit, *num quoddam genus eorum quæ sunt, substantiam: hujus autem aliud quidem sicut materiam, quod secundum se quidem non est hoc aliquid: aliud entitatem formæ & speciem, secundum quam jam dicitur hoc aliquid: tertium quod ex his.* Scilicet compositum.

Generatio unius est corruptio alterius, *Arist. 3. Phys.*

Phys. t. 73. Scilicet concomitanter, non formaliter, sicut dum generantur vermes, corpus, sive cadaver corrumpitur. Et hinc ostendit Aristoteles quomodo tres naturales, & mundus, possit in perpetuum conservari.

Posteriora generatione sunt priora perfectione, *Arist. 2. Phys. t. 66.* Quia juxta aliud axioma, Natura incipit ab imperfectioribus. Sic vir est posterior puero, sed perfectior. Intellege de effectibus in eodem genere, non diverso, nam accidens posterius est generatione substantiæ, non tamen perfectius.

Gravia & levia monentur à generante, *Arist. 3. Phys. t. 29.* Quia generans dat formam, & illa mediante dat gravitatem formæ propriam, & sic generans non intelligitur movere actu, sed in quantum dedit potentiam se movendi, ita Suarez *Met. d. 13. Sect. 7.*

Ad habitum à privatione non datur regressus, *Arist. in postpradicamentis cap. de oppositis.* Hoc est, formam jam habitam & privatione amissam, nemo naturaliter recuperare potest. Quia effectus semel corruptus, idem numero reproduci nequit, sed bene idem specie.

Ignoti nulla cupido, *S. Thomas 1. 2. q. 9. art. 1.* Suarez *Metaph. Disp. 23. Sect. 7.* Quia nihil volitum nisi quod cognitum, adeo ut passim admittatur nec quidem per Deum fieri posse ut voluntas aut appetitus ab intrinseco in rem incognitam feratur.

Impossibile est idem simul esse & non esse, scilicet idem secundum idem: *Arist. & ipsa Natura, 4. Met. t. 9.* Ubi ait hoc esse primum & certissimum omnium principiorum, & ad quod omnia reducantur. Et in eo neminem falli posse, clarè ostendit Fonseca *4. Metaph. c. 3. q. 1.*
quod

quod cuius evidentissimum est, præter Cartesium.

Infiniti ad finitum non est ratio, siue proportio, *Arist. 3. Phys. t. 72.* Hinc quando de infinito est sermo, non valent rationes, & proportiones à finitis desumptæ, quia ibi conceptus, lenè alius formandus est: nec mirum, cum plerique negent infinitum in quantitate, aut numero esse possibile.

Intellectus abstrahit à materia, *Ita Philosophi passim.* Sensus est, intellectum cognoscere per species abstractas à rebus materialibus: item, intellectum sæpe considerare tantum universalis, & non singularis, & sic à sensibus differre.

Magis & minus non variant speciem, *Arist. 2. Topic.* Quia magis & minus non designant essentiam rei, sed illius perfectionem accidentalem. Sic idem homo potest fieri magis vel minus calidus, non tamen magis vel minus homo: in essentialibus omnia individua ejusdem speciei sunt paria.

Medium nobilius est extremus, *sic Philosophi.* Hoc præcipuè in moralibus locum habet: sic virtus in medio consistit inter excessum, & defectum. In physicis etiam compositum perfectius est elementis ex quibus componitur.

Modus operandi sequitur modum essendi. 2.
Modus cognoscendi sequitur modum essendi. 3.
Modus prædicandi sequitur modum essendi. 5.
Thomas 1. p. quest. 12. art. 4. Et desumuntur ex Aristotele variis locis. Sensus horum maxime clarus est, Modus operandi, cognoscendi, & prædicandi conformatur essentiæ rei quæ has operationes circa objectum elicit, non verò ipsi objecto. Sic homo, quia existit modo corporeo,

poreo, operatur, & cognoscit per actiones & species desumptas à materia, sive versetur circa objecta spiritualia, sive materialia: & è contra Angelus agit per actiones & species spirituales, etsi versetur circa objectum materiale.

Motus est causa caloris, *Arist. 2. cælor. t. 42. ex eo D. Thomas Ep.* Intellige de calore qui fit in ipsa re mota. Quia per motum corporum fit sanguinis, aut spirituum commotio & extenuatio, & inde calefactio: & hinc, quo corpus manet densius, ceteris paribus, eo manet frigidius.

Quidquid movetur ab alio movetur, *Arist. 12. Met. t. 27.* Ex hoc principio probat Aristoteles dari primum Motorem qui sit Deus, hoc modo: quidquid movetur, sive fit, ab alia causa movetur, saltem accipiendo ab eo suum esse, & virtutem sui motivam; atqui in causis non datur processus in infinitum: ergo datur primus motor, sive prima causa, qui est supremus, omnium Deus.

Natura determinatur ad unum, *Arist. 6. Met. tex. 3.* Ubi ait, irrationalem potentiam unam esse unius: ac proinde per naturam hic intelliguntur agentia necessaria, quæ sunt ad unum determinata, ut forma aquæ ad producendum frigus: non verò agentia libera, quæ possunt se determinare ad opposita.

Natura non deficit in necessariis, nec abundat in superfluis, *Arist. 3. de anim. t. 45.* Locum habet in tota rei specie, non in quolibet speciei individuo: hinc enim monstra proveniunt, quæ dicuntur individua toti speciei extranea. Hinc etiam derivatur principium & documentum morale istud *Aristotelis 1. de cal. t. 3, 4.* Natura delectatur paucissimis.

Ex necessario non nisi necessarium sequitur,
Philos.

Philosophi passim, & explicat Fonseca lib. 6. instit. c. 5.
Quod conforme est illi, Ex vero nil nisi verum. Si enim ex necessario sequi posset contingens, quod potest esse falsum, hoc ipso ex vero posset sequi falsum.

Nihil agit in distans. Ex Arist. 7. phys. t. 9. Hoc est, nulla causa producit effectum in loco à se distanti, nisi agendo prius per spatium medium, sive actuando medium, ut Philosophi loquuntur. Rationem assignat Suarez de angelis lib. 4. cap. 3. n. 4. quia omnia agentia creata sunt limitatae virtutis, quod si possint producere effectum suum in aliquam distantiam non agendo per medium, possent illum producere in quamlibet distantiam, cum per medium nihil virtutis consumerent, quod tamen repugnat experientiae. Et secundum hoc axioma admittendum est, dum ferrum trahit magnetem distantem, aliquid etiam per medium operari.

Nihil agit in seipsum. Arist. 8. phys. t. 4. Hoc est, idem secundum idem sui non agit in seipsum, sed bene idem secundum unam partem sui agit in alteram partem; sic dum aliquis se flagellat, manus agit in tergum eiusdem hominis.

Nihil agit ultra suam speciem. Philosophi cum S. Thoma communiter. Quia nihil dat alteri id quod ipsum non habet: sic oculus non potest percipere sonum, nec auditus colores.

Ex nihilo nihil fit. Arist. 1. Phys. textu 34. Per hoc axioma Aristoteles volebat probare mundum fuisse ab aeterno, cum nihil praextiterit ex quo fieret. Sed sensus verus axiomatis est, creaturam nihil posse efficere ex nullo praesupposito subjecto. Interim hinc Theologi praclare demonstrant necessariò dari Deum, sive causam primam, quia alioquin nihil fuisset possibile, cum
nihil

nihil incipiat à seipso sive producendo seipsum.
Opinari & existimare non est in nobis. *Arist.*
1. de anima. t. 153. Hoc est, non possumus judi-
cando cuius objecto proposito assentiri, aut
dissentire, sicut possumus quidlibet imaginari,
sed tantum ijs quæ nobis vera vel falsa apparent
saltem ex motivo probabili.

Quæ ordine intentionis sunt priora, postero-
ra sunt ordine executionis. *S. Thomas 1. 2. q. 1.*
art. 4. in corpore, alijque. Hoc intelligitur de causa
finali, nam prius volumus finem quam media,
sed tamen media prius exequimur quam finem
obtinemus, sic dum intendimus obtinere sani-
tatem tanquam finem, medicinam prius adhibe-
mus & exequimur.

Possibile positum in actu nihil implicat. *Arist.*
12. met. t. 3. Hoc est, quod est in potentia ut
existat, si supponatur existere, nullum inde se-
quitur impossibile: ut si supponas infinitum ac-
tu esse possibile, nihil implicat illud existere eo
modo quo supponitur esse possibile.

Frustra est potentia quæ non reducitur in ac-
tum. *Arist. de cal. t. 32.* Hoc intelligendum est
præcipuè de causis necessarijs; frustra in illis as-
serimus aliquam potentiam quam nunquam
experimur reduci in aliquem actum: sed lo-
cum non habet in causis liberis, sic non frustra
habeo potentiam eundi in Æthiopiam, quamvis
illam nunquam exequar: sic etiam Deus non
frustra habet potentiam producendi res merè
possibiles, & Syncategoromaticè infinitas, quas
tamen nunquam producet.

Non datur in rebus processus in infinitum. *S.*
Thomas 1. p. quæst. 87. art. 3. ad 2. Suar. met. d. 47.
sect. 11. alijque. Ratio hujus colligitur ex illo quod
supra dictum est, *Quidquid movetur ab alio move-*
tur.

Et quia causae creatae sunt virtutis limitatae.

Propter quod unumquodque est tale, & ipsum magis. *Arist. 1. Poster. tex. 5.* Hoc intelligitur de iis quae suscipiunt magis & minus, ut sunt qualitates, ut si lignum est calidum propter ignem, ipse ignis debet esse magis calidus. Et ratio est, quia denominatio competit causato propter causam.

Quidlibet est vel non est. *Ex Arist. 4. met. tex. 26.* Volunt plerique hoc esse absolute primum omnium principium, Suarez tamen *met. 3. sect. 3.* vult prius & notius esse illud, Impossibile est idem simul esse, & non esse. Caterum Aristoteles hoc principium usurpat, ut probet inter contradictoria nullum dari medium.

Quidquid recipitur per modum recipientis recipitur. *Ita cum Philosophis D: Thomas 1. p. quest. 12. art. 4.* Ex quo concludit intellectum per se non esse capacem ad Deum clarè videndum, quia per se non habet proportionem ad talem visionem. Itaque modus recipientis hic, est capacitas & dispositio subjecti: & hinc fit ut idem lumen longè alio, & perfectiori modo recipiatur in speculum, quàm in parietem speculo vicinum, propter diversam utriusque recipientis dispositionem.

Quidquid potest causa prima cum secunda, id potest sola causa prima. *S. Thomas 1. 2. q. 51. art. 4. in corp. &c.* Hoc axioma maximè intelligi debet de causa efficiente, & de effectibus absolutis, non verò relativis, ut sunt modi, non enim potest à Deo produci unio sine suis extremis neque hominis v. g. actiones vitales & liberae modo vitali aut libero à Deo causari possunt, homine vitaliter non concurrente: quia in his singulis involuitur hæc repugnantia, esse vitalem & non vitalem, liberum & non liberum.

Simile

Simile non agit in simile. *Arist. 1. de generatione textu 51.* Ratio redditur, quia agens vult assimilare sibi passum, ergo si illud jam est perfectè simile, non aget; nam tunc cessat finis agendi, qui erat sibi passum assimilare. Sic calidum ut quatuor non agit in subjectum quod habet etiam quatuor gradus caloris, sed bene in illud quod habet tres gradus. Et in hac ratione fundatur aliud axioma, *Omnis actio est à proportione majoris inaequalitatis*: adeoque ubi omnimoda æqualitas, ibi nulla actio.

Simile simili gaudet. Item: similitudo est mater amoris. *Arist. in problemate 52. vel 47.* Sic coruus coruo, homo homini, puer puero, lætus lato maximè jungitur. Ratio fundatur in naturali complexione, quæ cum varias habeat propensiones, magis fertur in aliam quam sibi similem invenit, sicut quisque fertur in alia bona quæ naturæ suæ magis congruunt; quilibet enim tendit naturaliter in sui perfectionem.

Sublatâ causâ tollitur effectus. *Arist. 2. postp. tex. 23.* Intellige hoc potissimum de causa immediata, nisi alia causa conservans effectum immediatè succedat. Sic sublato sole tollitur ejus lumen aut calor, nisi succedat immediatè alia causa conservans, aut causa prima se solâ conserveat. In moralibus etiam axioma locum habet: sic sublatiis meritis tollitur gratia, & præmium eorum tantum intuitu conferendum: sublata objecti bonitate causante amorem, tollitur etiam amor. Hic notat *D. Thomas & Toletus*, etiam posito effectu poni causam per certam consequentiam, nempe quod illius causa vel actu ponatur, vel posita fuerit.

Substantia prior est accidente & tempore, & ratione, & cognitione. *Arist. 7. metaph. t. 3.* Prior est

est Tempore, quia substantia potest esse sine acci-
dente, non contra, saltem naturaliter. Quod si
aliqua substantia sit accidenti cōæua, ut sol suo
lumini, hoc est per accidens ad naturam substan-
tiæ. *Ratione* est prior, hoc est definitione, quia in
definitione accidentis saltem in communi poni-
tur substantia, & vix accidens intelligitur sine
ordine ad illam. Et hinc prior est *Cognitione*, quo-
ad se, sive ex sua præstantia: quamvis quoad
nos, sensus prius deveniunt in cognitionem ac-
cidentium.

Supremum infimi est, vel attingit, infimum
supremi: &: Infimum supremi est supremum
infimi. *Axioma est commune Philosophis teste Rubio 2.
de Angelis q. 7. n. 67.* ubi illud pluribus explicat.
Patet in omnibus quæ inter se contingua sunt:
& quæ inter se certum ordinem includunt. Sic
infimum cæli Saturni, est supremum cæli Jovis:
& infimus ex Angelis quoad substantiam, est su-
premus respectu Hominis: & Homo qui est in-
fimus, creaturarum rationalium, est supremus
respectu sublunarium, & ab utrisque aliquid
participat, cum Angelis intelligere, cum brutis
sentire.

Tempus omnia consumit. *Ex Arist. 4. Phys. tex.
117.* ubi ait illa quæ semper sunt non esse, nec
contineri in tempore. Hæc locutio intelligenda
est per synecdochen, continens pro contento:
non quod ipsum tempus, quod consistit in motu
cæli, aliquid consumat, sed quia hoc ipso quo
res tempore concluduntur, paulatim per se, &
contrariorum agentium violentiâ consumun-
tur.

Totum omne est majus sua parte. *Sic Philosophi
omnes.* Est hoc axioma per se notum: quia to-
tum includit entitatem unius partis, & insuper
partes

Tom. II.

E e

partes

partes reliquas. Hærent tamen tyrones. quando obijcitur: si quis haberet digitum instar magni trunci, pars illa quæ est digitus esset major suo toto, sive isto homine, ergo &c. Sed respondetur, digitus ille esset major isto homine, spectato seorsum absque digito, sic conceditur: digitus esset major toto homine spectato simul cû illo suo digito, sic negatur: ergo & in hoc verû est axioma.

Tria sunt omnia. *Arist. 1 de celo. t. 1.* Numerus Ternarius dicitur perfectissimus, quia in eo reperitur ratio principij, medij, & finis. Dicitur etiam *omnia*, hoc sensu, quia ut denominatio illa, *omnes*, vel *omnia* possit aliquibus convenire, non sufficit esse unum vel duo, tunc enim dicimus ambo, non omnes, rectè autem dicimus, omnes tres. Rectè hoc usurpatur de Trinitate in divinis, quia illa est omnium instar, perfectione, virtute, bonitate, &c.

Natura abhorret à Vacuo, *Arist. sect. 8. problem. 9.* Hoc est, corpora contingua divelli se non patiuntur, nisi aliud intercedat quod impediatur vacuum. Et hinc per canales erectos in motu anthliæ ex puteo aqua extrahitur: & folles obducto foramine diduci se non patiuntur. Causa ulterior hujus horroris refunditur in illud. *Nihil agit in distans*, de quo supra, quia agens creatum est limitatæ virtutis, adeoque debet in corpus proximum suam actionem diffundere.

Verum vero non est contrarium. *Ita passim Philosophi.* Quod dicitur de *Verbo*, accommodatur etiam *Bono* in genere virtutis, hoc modo: *Vna virtus alteri non est contraria.* Ratio de *Verbo* est, quia omnis veritas nostra est participatio quædam veritatis æternæ, quæ est incommutabilis, quod intelligitur etiam de omni veritate revelata: & hinc etiam omnis definitio Ecclesiæ de veritate, aut

aut falſitate alicujus doctrinæ eſt irrevocabilis.
Violentum nullum eſt perpetuum, *Ariſt. 2. de calo tex. 18.* Quia violentum eſt quod fit ab extrinſeco, paſſo reſiſtente; ideoque fit contra naturam, cujus vires, cum ſint limitata, nequeunt violentiæ perpetuæ reſiſtere. Intellige, niſi ab aliqua potentiore cauſa perpetuò conſerventur, ſicut damnati in inferno in ſtatu violento in æternum permanebunt.

Dato uno abſurdo cætera accidunt: ſcilicet abſurda. *Ariſt. 1. Phyſ. tex. 10.* Quia in ſcientijs poſito uno falſo fundamento, & falſitate pro veritate admiſſa, plures falſitates ſequi neceſſe eſt, ut ſi admittas Filium in diviniſ eſſe minorem Patre; cogeris etiam admittere illum non eſſe Deum, ab æterno &c. Valet etiam in moralibus, ut ſi admittas hominem non eſſe in agendo liberum; admittes etiam non mereri pro virtutibus præmium, neque pro ſceleribus ſupplicium.

Univerſale aut nihil eſt, aut poſterius eſt ſingularibus. *Ariſt. de anima. t. 8.* ubi ait, Animal univerſale aut nihil eſt aut poſterius: agens enim contra Platonem volentem univerſale qua tale exiſtere à parte rei ante mentis operam: adeoque illud poſterius ſignificat, poſt mentis operam, uti exponit Toletus t. 8. de anima. Unde etiam per nihil, tantum intelligit nihil exiſtens ante ſingularia.

Univerſalia ſunt æterna, incorruptibilia, & immutabilia. *Eſt Philoſophis commune axioma, etiam apud D. Thomam 1. p. q. 16. art. 7.* Intellige, univerſalia eſſe æterna, & immutabilia objective, ſive in ſtatu exiſtentiæ poſſibilis, non verò in ſtatu exiſtentiæ actualis: ſic homo eſſet ſemper univerſale, etſi nullus homo in individuo unquam exiſteret: quia illud prædicatum ſpecificum,

652 *Tractatus ultimus Idea Scientifica*
animal rationale, nullam ab aeterno involvit
contradictionem, sive repugnantiam in ordine
ad actualem existentiam.

CAPUT VIII.

Authores varij, etiam Recentiores in Philosophiam universam.

EX singulis Scholis & Nationibus aliquos an-
noto tam antiquos quam recentiores qui in
Philosophiam ferè universam scripserunt, ut hu-
jus scientiæ studiosus non ignoret aliquos cele-
briores Scriptores, quorum notitiam aut delect-
tum habere, pro sua vel aliorum institutione,
commodissimum experietur.

S. Thomas Aquinas Doctor Angelicus, in libris
de Cælo, Mundo, & aliis in illius operibus etiam
Theologicis passim explicatis.

Ioannes Duns Scotus Doctor Subtilis Ordinis Se-
raphici in Philosophiam universam.

Cursus Complutensis PP. Carmelitarum Dis-
calceatorum.

Ægidij Romani, Ordinis S. Augustini, Philo-
sophia.

Guilielmi Philippi Lovanij in Col. Liliensi Pro-
fessoris, Philosophia, in qua modernæ etiam opi-
niones explicantur.

Guilielmi van Sichein Ordinis S. Francisci Philo-
sophia percommoda, etiam recentiora comple-
ctens.

Francisci Bona Spei Ordinis Carmelitarum Cal-
ceatorum, Cursus Philosophicus.

Emanuelis Maignan Ord. Minimorum, Philoso-
phia nova, sine cursu Physico recentioribus
multum insistens.

Honn

Theologia Univerſa, & ſcientiarum, &c. 653

Honorati Fabri Soc. JEſu Philoſophia & maxime Phyſica methodo etiam nova.

Franciſci Suarez Soc. JEſu. Metaphyſ. ampliffima.

Scriptit etiam in Philoſophiam *Casimirus Toloſus*, Ord. Capucinorum.

Antonius Gaudinus, Gallus. *Raymondus Mailhet*, Gallus. *Ioannes à S. Paulo*, Hiſpanus. *Scipio Claromontanus*, Italus.

Cenelmus Digbeus, Anglus, in Phil. obſervationes plurimæ novæ & ingenioſæ, & demonſtratio immortalitatis animæ.

Petrus Caſſendus, Gallus, in Philoſophiam exquifita plurima.

Gemma Friſius ex Acad. Lovan. de cælo &c.

Libertus Fromondus, ex eadem, Meteora, & Ariſtarchus.

N. Fournenc, Ord. Oratorij, in Phil. *Conimbricenſis* curſus Philoſophiæ Col. Soc. JEſu, Eman. *Goez*.

Thomas Cajetanus Ord. Prædic. in Philoſophiam plurima in comment. ad D. Thomam.

Chryſoſtomus Iavellus ejuſdem Ord. Prædicatorum. Philoſophia Rationalis, Naturalis, Moralis.

Nicolaus Colbertus in Gallia Epifcopus, Philoſophia vetus & nova nuper edita.

Roderici de Ariaga Hiſpani *Lucronenſis* Soc. JEſu, Curſus Philoſophiæ univerſæ, editus anno

1632. Ex eadem Societ. ſeq. *Franciſci Oriedo* Hiſpani *Madritenſis* Philoſophia univerſa, anno

1640. *Bartholomæi Amici* Itali, in univerſam *Ariſtotelis* Philoſophiam diſputationes an. 1649.

Thomæ Comptoni Angli, Philoſophia univerſa in Col. Angl. *Leodij*. an. 1666. *Balthaſaris Tellez*

Lufitani, *Vlyſſiponen*. ſumma univerſæ Philoſophiæ, anno 1675. *Cofme Alamanni* *Mediolanenſis*,

ſumma Philoſophiæ ex D. Thomæ doctrinæ, anno 1634. *Franciſci Alphonſi* Hiſpani, Philoſophia

sophia uniuersa, anno 1649. *Francisci Freyre* Lusitani, *Philosophia uniuersa* tomo unico, anno 1644. *Alphonsi de Penafiel* Peruani, *Cursor Philosophiæ*, anno 1657. *Magini Pasij*, Hispani. *Cursor uniuersæ Philosophiæ* an. 1659. *Petri Hurtadi de Mendozæ* Hispani, *Commentarij in Philosophiam uniuersam*, anno 1651. *Richardus Lynceus* Galvientiſis, Hibernus, *Philosophiam uniuersam* edidit in Hispania circa annum 1630. &c.

Materiæ quædam singulares & raræ. *Ferdinandi Caſtrilli* Gaditani S. JESU, *Magia naturalis*, anno 1667. Ex eadem: *Athanaſij Kircheri* Germani, *de Arte magnetica* an. 1681. *Georgij Fournier* Galli. *De arte navigandi* anno 1652. *Ioannis Baptiſta Ferrarij* Senenſis, *Flora*, sive, *de cultu florum* an. 1655. *Matthæi Ricci* Maceratenſis, *de Elementis* an. 1610. *Nicolai Cabej* Ferrarienſis, *Philosophia magnetica* &c. an. 1650. *Ioannis Eusebij Nirenbergij* Madritenſis, *Curioſa Philosophia*. *Theſaurus mirabilium Naturæ*, *de Autipathia & Sympathia*, anno 1658.

Recentiores.

RENATUS *Cartesius* natione Gallus, professione Laicus: ab incunte ætate *Mathesi* & *Philosophiæ* incubuit, postea *militiam* secutus est: sed hac relictâ ad studia est reversus, in quæ ut liberius incumberet, relictâ patriâ, in *Hollandiam* ad *Egmontium* venit, ibique viginti quinque annis commoratus est. Post hæc *Parisiis* reversus, multis, etiam in *Aula*, in pretio fuit. Sed cum *Urbs* tam frequens studiorum otio non faveret, & à *Christina Sueciæ Regina* multum sollicitaretur, ad eam in *Sueciam* profectus est: sed non diu ibi commoratus, in *Urbe regia Stolkomij* post paucos

paucos menses obiit anno 1650. ætatis suæ anno 54. Corpus ejus inde postea translatum, & in templo S. Genovevæ Parisijs sepultum est. Vir erat Cartesius multum resoluti, & satis elegantis ingenij: adeò ut varia etiam pridem exoleta, gratâ novitatis specie multum exornaverit. In suis Mathematicis passim ab omnibus, in Philosophicis ab aliquibus, sed non per omnia, recipitur: ab illo hi passim dicuntur Cartesiani, sive Corpusculatores, ut distinguantur à Peripatheticis, qui Aristotelicis principiis potius adhærent: aliquos ex utraque parte novos Scriptores mox referemus.

Edidit *Cartesius*, Meditationes primæ Philosophiæ, & Principia, & Methodos, & Passiones animæ: item, Meditationes Metaphysicas, & varia Geometrica. Post mortem editi sunt duo tomi Epistolarum: & aliquid additum tractatui ejus de Homine.

Dissidet plurimum Cartesius à doctrina communi inter Peripatheticos, circa Prima Philosophiæ Principia, existimans suas Idæas esse firmiores. Et in his contra eisdem statuit demonstrationem Dei, in eo quod habeamus claram Idæam entis à se. Discrepat etiam circa naturam & numerum Elementorum. Circa materiam & formam tam in animatis, quam inanimatis, quam statuit in varia variorum corpusculorum dispositione. Circa actionem, & efficientiam novæ entitatis per causas secundas. Circa essentiam corporis naturalis, quam ponit in extensione actuali, & penetrabilitatis experte. Circa spatia realia sive extensionem Uiuersæ, quam statuit indefinitam. Circa Vacuum, quod asserit absolutè esse impossibile. Circa qualitates Peripatheticas, quales nullas admittit: uti nec entitates

tates Modales à modificatis realiter distinctas. Circa Motum corporum, quem statuit de novo nullum fieri, sed eundem qui à mundi exordio fuit, corporibus motis communicari. Circa Animatorum sensationes, quas vult non in alijs membris fieri, sed in solo cerebro, sive glandula pineali: plura alia docet prædictis annexa.

Contra Cartesij Principia scripsit ex Acad. Lovaniensi Professor in Pædagogio Castrensi librum cui titulus, *Cartesius seipsum destruens*. In Academia Duacena illa passim non recipiuntur: uti nec in Academijs Hispaniæ, Italiæ, Germaniæ. Illa quoque in multis insectatur *Gassendus*, *Morin*, *Sorberius*, & plures alijque infra. Ex Academia Leydenti vehementer contra illa agit *Fredericus Spanhemius* Professor in libro, de novissimis circa res sacras in Belgio dissidijs, ubi circa paginam 76 citat plurimos Scriptores, & variarum Academiarum *Decreta* contra illa Principia tanquam in ordine ad Atheismum &c. nimis periculosa, sic ille fusius.

Non pauci tamen varia ejus Principia in suis etiam Scriptis tuentur: & alij varia naturæ Experimenta pro ijs elucidandis operosè examinant. Eo conducunt *Roberti Boyle* Scriptoris Angli, *Paradoxa Chymico-physica*, & *Hydrostatica*: item, de *Coloribus*, *Historia fluiditatis et firmitatis*, *Experimenta physico-mechanica*, &c. Item *Jacobi du Hamel* Tractatus de Corporum affectionibus an. 1670. Pro doctrina Cartesij positivè varia scripsit *Jacobus Rohault* in tractatibus *Physicis* anno 1672. *Guilielmus Philippi*, *Callij*, *Cordeмай*, *Clerfelier*, *Antonius le Grand*.

Sed contra Cartesium porrò scripsit *La Grange*, Ordinis Oratorij: et in varijs *P. Honoratus Fabri*. item *P. Ignatius Gasto Pardies*, *P. Dinetus*
P. Ste-

P. *Stephanus Natalis*, Gallus, in *Physicam veterem & novam*. Postremò *D. Ludovicus de la Ville* in suo Libro gallicè contra *Cartesium*, dedicato *Archiepiscopis & Episcopis Galliae*, ubi in *Dedicatione* adducit *Decretum Regis Christianissimi* in *Còncilio* status habito *Vercellis* die 2. *Augusti* anno 1675. in quo declarat opiniones *Cartesij* posse deordinationem in *Regno* causare, quam expedit omnino pràuenire: ac notum facit *universitati Parisiensi* se cupere ut maneat in *resolutione* suscepta, & hactenus conservata *istas opiniones* non recipiendi. Exhibet insuper *Litteras Regis* prohibentis ne *Andegavi* doceantur aut sustineantur *opiniones* in *principiis Cartesij* fundatæ, quibus porrò *injungitur* istius loci *Intendenti* ut *executioni* manus adhibeat: hæc ille *fufius*. Atque ex his *breviter* annotatis, de *statu* etiam *Philosophiæ* modernæ *notitia* non *modica* comparatur.

CAPUT IX.

Scientiæ Mathematicæ.

Partes, Axiomata, Ortus, Authores.

Partes sunt: *Geometria speculativa, & practica. Arithmetica, Algebra, Astronomia, Cosmographia, In spheram, Astrolabium, Optica, Cataptrica, Cylindrica, & Annularia, Architectura militaris, Horologia solaris, & alia practica.*

Ex *Mathesi*, quia *Philosophiæ* germana est, pauca hic *Axiomata Geometrica* ad aliquam *ejus notitiam* delibandam *adijcio*.

E e 5

Quæ

Quæ eidem sunt æqualia, & inter se æqualia sunt. *Est Euclidis. & seq.*

Quod uno æqualium majus, aut minus est, majus quoque aut minus est altero æqualium, & contra.

Si æqualibus addas æqualia, tota erunt æqualia.

Si ab æqualibus demas æqualia, quæ remanebunt erunt æqualia.

Si inæqualibus addas æqualia, tota erunt inæqualia.

Si ab inæqualibus tollantur æqualia, quæ remanent erunt æqualia.

Omnes anguli recti inter se æquales sunt.

Parallelæ lineæ communi perpendiculari utuntur.

Duæ rectæ lineæ spatiū non comprehendunt.

Duæ rectæ lineæ nequeunt habere segmentum commune: & omnes rectæ punctualiter se interfecant.

Mathematicus abstrahit à materia.

Indivisibile additū indivisibili non facit majus.

Quolibet numero sumi potest major.

Omnis numerus seipsum metitur per unitatē.

Hæc sufficiant ad gustum aliquem hujus scientiæ, quam ejus Cultores ex Josepho *lib. 1. cap. 3.* tradunt, ut omnium antiquissimam, originem duxisse ex nepotibus Seth, qui cælorum ordinem, & syderum cursus primi observaverint. Ex his autem post diluvium emanasse ad Assyrios & Chaldæos, postea ad Græcos, & præcipuè ex cultam à Pythagora Philosophorum antiquissimo, uti & à Democrito, Platone, & Aristotele, & maxime ab Archimede, quem humanæ subtilitatis apicem appellant. Post Christum anno 70. Claudius Ptolemæus in Astronomia summus, & admirandus

randus fuit, quem per longam temporum ſeriem fecuti ſunt alij, ac demum *Euclides*, cujus Scripta nunc præcipuè in Scholis mathematicis traduntur, a quo & repertam eſſe admirabilem illam artem quam *Algebram* dicimus, ab aliis recenter magis excultam, agnoſcit noſter *Andreas Tacquet* qui & ipſe in hac Provincia Flandro-belgica non ita pridem eam Scientiam Scriptis illustravit: uti & *P. Georgius à S. Vincentio*, ac *P. Ægidius Gotteniez* qui Mathem. multis jam annis Romæ profiteretur.

Scriptores quidam alij in Mathem. tam antiquiores quam recentiores.

Petri Herigonij, *Curſus Mathematicus* 6. tomis in 8. Pariſijs anno 1644.

Franciſci à Schooten, *Exercitationum Mathematicarum* libri 5. in 4. Lugdunî Batavorum anno 1657.

Gemma Frifius Lovan. de principijs *Aſtronomiæ*. Ejuſdem *Cosmographia* in 4. Ant. an. 1584.

Guidi Vbaldi, *Problemata Aſtronomica*. Venet. 1609.

Ioannis de Sacro-bosco *Sphæra*, cum ſcholijs *Juni-ctini*, in 4. Ant. an. 1573.

Iſmaelis Bulliardi, *Aſtronomia Philoſophica* Pariſijs an. 1645.

Roberti Flud, *Microcoſmus & utriuſque Coſmi hiſtoria*, anno 1619.

Chriſtophori Clavij Germani ex Soc. Jeſu *Opera Mathematicorum* tom. 4. an. 1612. æt. 75.

Ex eadem, *Andrea Arzet* Germani, *Clavis Mathematicæ*, an. 1675. *Bernardini Ginnari* Itali, *Tabulæ perpetuæ horarum ortus & occaſus ſolis*, an.

1617. *Chriſtophori Scheineri*, Germani, *Diſquiſitiones Mathematicæ*, de *Controv. novis*. 1611.

Godofridus Franckenius Prov. Flandro-belgicæ, *Problemata*

blemata optica, anno 1630. *Theodori Moreti* ejusdem Provincie Antverp. Propositiones Mathematicæ de Celeri & Tardo Naturæ & Armo-
rum, an. 1635. *Hugonis Sempilij*, Scoti, S. J. de Mathematicis disciplinis lib. 12. & Dictionarium Mathematicum. 1654. *Ioannis Lantz* Germani S. J. Institutionum Arithmeticarum libri 2. an. 1638. *Josephi Blancani* Itali S. J. Disertatio de Mathematicarum natura, sphaera mundi, &c. 1624. *Matthæi Ricciij* Itali S. J. Cosmographicæ, & Astrologicæ præceptiones &c. an. 1610. *Andrea Tacquet* Antverp. de quo supra, in Mathesim ferè universam opera exquisitissima in 8. *Francisci Aguilionij* Bruxellensis Soc. JESU, Opticorum libri 6. obiit Antverpiæ anno 1617

CAPUT X.

Theologia Univerſæ

Partes, Ordo, Materia, per breves Assertiones utiliter deducta.

Theologia prout in Scholis nunc usurpata, primam ferè originem, et ordinem accepit à *Petro Lombardo*, qui dicitur, Magister Sententiarum. Fuit hic vir eximiè doctus, Universitatis Parisiensis Decus, et oraculum, natus in Lombardia, inde dictus Petrus Lombardus. postea creatus Episcopus Parisiensis: obiit ibidem Anno 1164. Scripsit et digessit Theologiam in Quatuor Libros Sententiarum, quos varij infra referendi suis Commentarijs illustrarunt. Sed nemo clarus et illustris quam *D. Thomas Doctor Angelicus*, qui præterea edidit suam summam Theo-

Theologicam, excellenti ordine et methodo digestam in Primam partem, Primam secundæ, Secundam secundæ, et Tertiam partem, quem ordinem jam passim Scholæ sequuntur. Vixit et floruit centum circiter annis post Lombardum: obiit 7. Martij anno 1274. ætatis suæ anno 50. In Sanctorum numerum relatus à Joanne 22. anno 1323. et Doctoribus Ecclesiæ adscriptus à Pio V. anno 1567.

Hoc igitur ordine uti jam in Scholis traduntur, ad commune commodum hic singulas Theologiæ partes, et materias quas tractant fere per modum propositionum sive assertionum subiiciemus, unde poterit studiosus Lector semper in promptu habere, recentem Idæam materiarum Theologicarum, quam facile renouet ac recolat: et insuper huc recurrendo statim deprehendere, quâ parte et loco singulæ materiæ particulares tractentur, quoties id usui esse poterit: quod sane iudico Theologis et Missionarijs præsertim Bibliotheca non instructis magno semper commodo futurum.

PARS PRIMA

De Deo Vno & Trino.

DEmonstrari potest Dei Essentia, Unitas, et Existentia, à necessitate causæ primæ, ne detur causarum à se mutuo dependentium progressus in infinitum, qui est impossibilis: et ex ordine et fabrica hujus uniuersi, quæ debet esse ex potentia et sapientia perfectissima: ex communi gentium et sapientium consensu: ex prodigiis sive Miraculis omnem vim naturæ superantibus.

Attri-

Attributa divina, et à Deo realiter indistincta, sunt Infinitudo, Æternitas, Immensitas, simplicitas, Immutabilitas &c hæc simpliciter sumpta nulli possunt creaturæ communicari.

Deus est omni creaturæ naturaliter Invisibilis: et absolutè Incomprehensibilis: solus seipsum comprehendit. Datur Lumen gloriæ quo adjuti Beati vident Deum: et in Deo tanquam medio cognitio vident creaturas.

Intellectus divinus habet Scientiam simplicis intelligentiæ qua cognoscit res ut possibiles: et scientiam Visionis circa res absolutè existentes in quacunque temporis differentia: et scientiam inter has Mediam circa res contingenter, et conditionatè futuras, ut plurimi admittunt.

Voluntas divina amat Deum necessariò: et creaturas possibiles amore simplicis complacentiæ: non necessitatur ad optimum simpliciter et absolute. Voluntas Dei perfectissimè libera est: neque hæc libertas repugnat divinæ immutabilitati: habet decretum concurrenti ad omnes actiones creaturarum tam necessarias, quam liberatas.

Ad *Providentiã* divinam spectat singulorum Prædestinatio, aut Reprobatio. Prædestinationem alij ponunt ante prævisa, alij post prævisa merita: sed Collationem gloriæ in adultis à præsuppositis meritis dependere, nemo negat, præter Hæreticos.

Deus ex parte sua vult omnes homines salvos fieri. Dantur in Deo *Processiones*: dantur et Relationes divinæ: ex his tres sunt in divinis Personæ, Pater, Filius, Spiritus Sanctus. Pater dicitur principium et fons totius Deitatis: eo sensu quod Deitatem à nullo sibi communicatam, alijs personis communicet, illasque producat,

eat, Filium quidem per Intellectum se cognoscendo, Spiritum Sanctum per Voluntatem se amando: atque ita Spiritus Sanctis à Patre simul Filioque ab æterno procedit. Personæ tres in potentia, sapientia, rerum productione, & ceteris attributis sunt æquales.

Additur huic primæ Parti, de Angelorum creatione, natura, virtute, ordine, ministerijs, meritis & demeritis, pœna & gloria.

Autores qui in hanc primam Partem Tractatus particulares ediderunt infra simul percommode apponentur.

PRIMA SECUNDÆ

Partis D. Thomæ.

De Actibus humanis, Conscientia, Peccatis.
Legibus, Gratia.

DE Voluntario. Dari illud potest sine omni actu. Ignorantia invincibilis tollit voluntarium, & excusat à peccato. Concupiscentia minuit liberum, sed plerumque auget voluntarium. Idem facit Metus in actum impellens, sed non retrahens.

De Libertate. Ad meritum & demeritum libertas necessaria est. Libertatem non impedit concursus Dei ad singulos voluntatis actus. Ad libertatem requiritur cognitio indifferens bonitatis aut malitiæ objectivæ.

Conscientia est Regula proxima actuum humanarum. Tenemur sequi conscientiam invincibiliter errantem. De conscientia Probabili, dubia, scrupulosa.

Peccat.

Peccatum quid, & quotuplex. Malitia peccati partim in positivo, partim in negativo consistit. Omne mortale est malitiæ infinitæ, non item veniale. Veniale in mortale varijs modis transire potest, & contra. *Peccatum Habituale* est actuale præteritum moraliter persistens. *Originale* unicuique proprium inest. Quomodo in posteros Adami transfundatur. Ad peccatum actuale consensus aliquis requiritur, & qualis. Deus non est author peccati, etsi ad illud concurrat.

Lex quid, & quotuplex. Cessante fine legis universaliter, cessat & lex. In legem naturæ non cadit dispensatio, nisi indirecta. Legis obligatio varijs modis incipit, & desinit.

De *Gratia* traditur in hac parte, quid sit, & quotuplex, quis circa illam fuerit error Pelagij, Calvini &c. Sine gratia potest vitari aliquod peccatum, & fieri aliquod opus moraliter bonum, non tamen meritorium. Peccatores habent auxilium sufficiens ad non peccandum. Interiori gratiæ resisti potest etiam in statu naturæ lapsæ. *Gratia Habitualis* infunditur iustificatis: non consistit illa cum peccato mortali. Nemo potest esse absolutè certus de statu gratiæ, aut perseverantia finali.

Ad *Meritum* quæ conditiones requirantur &c. exponitur in hac parte.

SECUNDA SECUNDÆ

De Fide, Spe, Charitate: Iustitia & Iure.

DE *Fidei* objecto materiali, et formali: Credibilitas fidei, et illius Notæ: Necessitas fidei internæ, & externæ, Objectum formale inadæquatum

Theologia Vniuersa, & Scientiarum, &c. 665
tum fidei est veracitas Dei : cui accedit revelatio
myfteriorum fidei. Non potest Deus aliquem
fallere, aut in aliquo falli. Notæ credibilitatis
fidei non debent esse evidentes. Regulæ infalli-
biliter proponentes objectum fidei sunt Eccle-
sia, Pontifex, Concilium. *Ecclesia* debet esse Vi-
sibilis, Habet notas certas quibus discerni possit
à falsa. Admittendæ sunt in Ecclesia *Traditiones* :
quæ spectant etiam ad objectum fidei.

Pontifex Romanus est Vicarius Christi. In illo
solo mansit Apostolatus, infallibilitas definitio-
num, & potestas suprema in omnes Episcopos &
Ecclesias particulares. Ad *Conciliū* generale quid
requiratur, et quæ ejus potestas. Quomodo actus
fidei internus sit necessarius ad justificationem.
Quænam sint necessariò credenda necessitate
medij & necessitate præcepti. Datur præceptum
etiam quoad actus externos fidei. Quæ sit pote-
stas Ecclesiæ in Hæreticos, quæ in infideles.

De *Spe*, & quod illius objectum. Versatur cir-
ca Deum ut nobis bonum. Actus Spei est hone-
stus, & supernaturalis. Peccata Spei opposita
sunt præcipuè Desperatio, & Præsumptio.

De *Charitate*, & ejus objecto. Datur *Præcep-
tum* Charitatis tam internæ, quàm externæ erga
Deum, & proximum. Deus ex præcepto aman-
dus est super omnia : illud certis temporibus de-
terminatè obligat. Datur *Ordo* Charitatis inter
nos & proximos : item, *Ordo* quo proximos in-
ter se amare debeamus. *Peccata contra Charitatem*
sunt præcipuè *Odiū*, *Inimicitia*, *Scandalum*.

De *Iustitia & Iure*. In hac parte exponitur eo-
rum *Natura*, & *Species* variæ, & ratio *Possessio-
nis*. Postea agitur de *Dominio* & ejus objecto &
subjecto ejus capaci, de *Servis*, *Filijs*, *Pupillis*,
Conjugibus, *Beneficiarijs*, *Religiosis*. De modo
acqui-

666 *Tractatus ultimus Idæa Scientifica*
acquirendi Dominium : De Usucapione, & Præ-
scriptione.

De *Injuria*, et *Restitutione*. De hujus Radice: et de culpa ad Restitutionem requisita. De Cooperatoribus ad damnificationem, et quomodo ad Restitutionem obligentur. De Possessore bonæ & malæ fidei: et de causis excusantibus à restitutione.

De Restitutione ex Injurijs in particulari, circa fortunas, famam, honorem, vitam, corpus, bona Spirituality.

De *Contractibus*, et eorum divisione: quomodo confirmantur, aut irritentur. De Promissione, Donatione, Mutuo, Usura, Emptione, Venditione, Negotiatione, Censibus, Cambio, Ludo, Locatione, Conductione.

P A R S T E R T I A

De Incarnatione, & Sacramentis in genere & specie.

DE Incarnationis Possibilitate, Convenientia, Necessitate, et valore Meritorum Christi. Verbi divini incarnatio fuit Deo *Libera*: necessaria tamen fuit ad condignam satisfactionem pro peccato Adami: Nulla pura *Creatura* ad eam sufficere potuit. Valor operum Christi est simpliciter infinitus. Humanitas Christi est infinite *Sancta* tam ratione naturæ, quam personalitatis divinæ: habuit etiam gratiam habituales, et habitus infusos etiam virtutum moralium.

Unio Hypostatica est modus substantialis quo humanitas Verbo divino intimè connexa est.
Assumpit

Aſſumpſit Perſona divina immediatè totam humanitatem ſecundum omnes ſui partes. Fuit in Chriſto *ſcientia* infuſa rerum omnium. Meritus eſt per actus *Virtutum* dependentes à ſcientiâ infuſa. Chriſtus ſatisfecit pro peccatis noſtris etiam ex rigore *Iuſtitie*. Chriſtum venturum non fuiſſe ſi Adam non peccaſſet probabilius eſt.

De *Merito Chriſti* : quid Chriſtus meruerit ſibi, quid primis Parentibus, quid Angelis, et quomodo ſit Caput Angelorum. An potuerit Chriſtus mereri unionem *Hypoſtaticam*, an D. Virgo ſuam *Maternitatem*.

De Chriſti *Intellectu*, *ſcientia*, *Potentia*, *Deſectibus*, *Paſſionibus*, *Libertate* in agendo et moriendo. De illius *Filiatione*, *Servitute*, *Prædeſtinatione*, *Sacerdotio*, *Mediatione* : deque illius per nos *Adoratione*.

De *Sacramentorum* *Effentia*, et *Valore*, et *Número* ſeptenario : qualia fuerint *Sacramenta* in ſtatu *Innocentiæ*, in lege *Maturæ*, in lege *Scripta*. *Effentialia* *Sacramentis* novis ſunt certa *Materia*, *Forma*, *Intentio* : mutatio horum quomodo officiat *valori*. Alia *requiſita* ex parte *Miniſtri*.

De *Effectibus* *Sacramentorum*, *Gratia*, *Charactere* qui in tribus tantum *Sacramentis* imprimitur, *Baptiſmo*, *Confirmatione* et *Ordine*,

De *Diſpoſitione* in adulto *requiſita* ad *gratiam* *Sacramenti*. Et quomodo *Sacramenta* informia *revivifcant*. An alia præter *Sacramenta* conferant *gratiam* ex opere operato, ut *Martyrium*, *Sacramentalia*, aut *uſus* rerum ſacrarum. *Sacramenta* non *phyſicè*, ſed *moraliter* *effectum* ſuum *cauſare* probabilius eſt.

De *Baptiſmo*, et reliquis *Sacramentis* in *particulari*, hoc fere ordine in ſingulorum *Expoſitione*

ne

ne proceditur. De Sacramenti talis Essentia, Materia, Forma, Valore, Effectu, Necessitate, Praecepto, Ministro, Suscipiente, et Dispositione requisita. Horum singula in singulis Sacramentis supra in hoc Opere Tractatu 4. ordine deducta reperies.

Hic pro accurata Notitia et Commodo subijcio quo modo et ordine ex partibus praedictis Cursus Theologicus in singulos annos distribuetur.

Ordo Cursus Theologici in singulos annos distributus.

Theologia Scholastica ubi per quadriennium à duobus Professoribus tota traditur.

Primo Anno dictatur manè, de Deo uno, et trino, et de Angelis. Dictatur à meridie, de Justitia et Jure ab altero Professore.

Secundo anno manè, de Incarnatione. A meridie, de Beatitudine, et Actibus Humanis.

Tertio anno manè, de Sacramentis in genere, et tribus primis in specie, Baptismo, Confirmatione, et Eucharistia. A meridie, de Peccatis, Legibus, et Gratia.

Quarto anno manè, de Penitentia, Extrema unctione, Ordine, et Matrimonio. A meridie, de Fide, Spe, et Charitate.

Cursus Theologiae Moralis ubi per triennium absolvitur. Primo anno manè dictatur, de Deo, et Religione. A meridie, de Justitia et Jure.

Secundo anno manè, de Incarnatione, et Actibus humanis. A meridie, de Sacramentis in genere, et de Baptismo, Confirmatione, Eucharistia, Extrema unctione, et Ordine.

Tertio

Tertio anno manè, de peccatis, Legibus & Gratia. A meridie de Pœnitentia, Censuris, Matrimonio, Materiam de Fide, Spe, & Charitate tertio anno commodè tradit idem qui Scripturam profitetur.

CAPUT XI.

Auhores in Theologiam Antiqui, & Recentiores.

IN quatuor Libros Sententiarum Petri Lombardi, de quo supra, scripsit ex Ord. Prædicatorum D. Thomas, Albertus Magnus, Guilielmus Durandus, Ioannes Capreolus in libros sentent. Tom. 4. &c.

Ex Ord. S. Francisci Ioannes Duns Scotus, S. Bonaventura, Alexander Alensis, Petrus Aureolus, Card. Petrus Posnaniensis, comment. in libros sentent. Scoti. Hugonis Cavelli, in libros sentent. Scoti Annotationes & Scholia, &c.

Ex Ord. S. Augustini Ægidius Romanus, Thomas Argentina, &c. Ex aliis varii, ut Ioannes Major Doctor Paris. scripsit in 4. sentent. 1509. Guilielmus Estius Doct. Duacenus in 4. libros sentent. Tom. 4. an. 1616. &c.

Theologiam uniuersam ordine novo jam in Scholis passim recepto scripsit præclare D. Thomas in sua Summa, de qua cap. præcedentis initio. Post illum, & in illius Summam ex omnibus Scholis, & Nationibus Theologiam ediderunt plurimi, ex quibus hic conor prout occurrunt aliquos notiores adducere. *Thomæ Cajetani* Card. Ord. Præd. Commentaria in summam D. Thomæ.

670 *Tractatus ultimus Idæa scientifica*
mæ. Collegii Salmanticensis in Hispania *Pa-*
trum Discalceatorum Cursus Theologicus editus
Madriti anno 1631. *Andræ Duvallii* Doct. Pa-
risiensis in D. Thomam Tomi 2. anno 1636.
Ioannis Wiggers Doct. Lovaniensis Theologia U-
niverſa anno 1629. *Franciſci Sylvii* Doct. Dua-
censis Commentarius in D. Thomam, anno
1618. *Ioannis Malderi* Episcopi Antverpiensis O-
pera Theologica in 1. partem, 1. secundæ &c.
anno 1616. *Franciſci Bonæ Spei* Belgæ ex Ord.
Patrum Carmelit. Calceatorum, Cursus Theo-
logicus. *Alexander Pefantius* Romanus, Commen-
taria brevia in summâ. D. Th. *Bartholomei de Me-*
dina Ord. Præd. Commentarii Scholastici Tom. 2.
anno 1618. *Dominici Soto* Ord. Prædic. Opera
Theologica, & in 4. sentent. anno 1598. *Do-*
minici Bannex Ord. Prædic. Opera Theologica
Tomi 3. anno 1614. *Guilielmi Herinx* Ord. S.
Fran. Episc. Iprensis, summa totius Theologiæ
Scholasticæ & Moralis, anno 1660.

Caroli Iosephi Tricassini ex Ord. Patrum Capuci-
norum, Opera Theologica, cum 80. rationi-
bus potissimum ex S. Augustini pro vera arbitrii
liberate. *Eligii Bassai* Opera Theologica, & *Lud.*
Caspensis, ac *Lud. à Dola* de concursu Dei, ex
eodem Ordine. *Ioannis Diredonis* Lovanii Operum
Theologicorum Tomi 4. anno 1656. *Ioannis Pau-*
li Nazarii Ord. Prædic. in D. Thomam tomi 4.
anno 1621. *Pacis Iordani* Opera Theologica to-
mi 3. anno 1650. *Petri à S. Iosepho* Idæa Theo-
logiæ speculativæ & moralis in 12. anno 1640.
Philippi Gamachai D. Sorbon. summa Theologi-
ca, Parisiis anno 1627. *Raphaëlis Aversa* Opera
in Partes Theologiæ plerasque.

Matthæus Kellifonus Anglus Doctor Duacenus
in 3. partem D. Thomæ. *Alphonsus Curiel*, Sal-
manti-

manticensis in D. Thomam. *Guilielmus Metcerus* in Acad. Lovaniensi, Commentaria in 3. partem D. Thomæ. *Theodorus Smising* ex Ord. S. Francisci de Deo uno & trino, tomi 2. *Ægidius de Presentatione*, Lusitanus, ex Ord. S. Augustini, de Beatitudine corporis, tomi 3.

Thomæ Hurtado Ord. Præd. Resolutiones Morales & Scholasticæ. *Ioannis Bapt. Gonet* Ord. Præd. Clypeus Theologiæ Thomisticæ. P. *Con-tenfon* ejusdem Ordinis Theologia recentior. Ex eodem Ordine Præd. in varias Theolog. partes scripserunt. *Alexander Seville* Ant. de libero arbitrio contra Jansenii Doctrinam. *Didacus Alvarez*, de Auxiliis. *Vega*, de justificatione. *D. Antoninus*, Summa; *Mariales*, Bibliotheca Theologica. *Ildephonsus* in D. Thom. tom. 3. *Earthel. Medina* in eundem, aliiquæ.

Theologia Moralis, per *Antoninum Dianam* Panormitanum Clericum Regularem, Resolutionum Moralium Partes 12. tomis 5. in fol. an. 1640. &c. *Emanuelis Rodriquez* summa Casuum conscientiæ in 4. anno 1614. *Francisci Bordoni*, Consilia Regularia in fol. anno 1641. *Henrici de Vilalobos* Hispani, Theol. Moralis partes 2. in fol. anno 1640. *Ioannis Caramuel* Hispani in Regulam S. Benedicti; ejusdem Theologiæ Fundamentalis, Moralis, Regularis, Tractatus varii anno 1646. *Laurentii Portel*, Ord. S. Fran. Dubia Regularia, & Responsiones morales in 8. anno 1634. Ex eodem *Laurentii de Peyrinis*, de Privilegiis Regularium &c. anno 1643. *Bosco* de Sacramentis &c. aliiquæ.

Ludovici Miranda, Manuale Prælatorum Regularium in fol. anno 1617. *Martini Navarri* ab Azpilqueta, in 4. & 8. tomi 5. Consilio-
rum,

672 *Tractatus ultimus Idea scientifica*
rum, Manuale Confessariorum &c. anno 1688.
&c. Martini Bonacina, Casuum conscientiae Tra-
ctatus absolutissimus in tomis 2. in fol. an. 1628.
&c. Petri Marchant Resolutiones & Tribunal con-
scientiae. in fol. anno 1642. Petri Binsfeldii, En-
chiridion Theologiae Pastoralis in 8. an. 1604.
Rusilii Bensonii Speculum Episcoporum, in 4.
anno 1595. Sylvestri Prieratis, Summa, partes 2.
in 4. anno 1554. Stephani à S. Paulo Carmel.
Calceat. Theologia Moralis in 8. anno 1664.
Basilii Pontius Ord. S. Aug. de Matrimonio, &
Marchinus de Sacram. Ordinis.

Theologiam Universam ex Societate in lucem
dederunt sequentes. Franciscus Suarez Hispanus
Granatensis Tomis 12. non magis amplè quam
solidè, obiit anno 1617. ætatis ferè 70. Socie-
tatis initæ 54. Gabriel Vasquez Hispanus, Tomis
10. cum ceteris ejus operibus, obiit anno 1604.
ætatis 55. Theol. docendæ 29. Adamus Tannerus,
Germanus, Tomis 54. obiit anno 1632. ætatis
an. 60. Rodericus de Arriaga, Hisp. Cursus Theo-
logicus, obiit anno 1667. Franciscus Amicus na-
tione Italicus, edidit Cursum Theologicum tom.
8. obiit anno 1651. ætatis 70. Thomas Comptonus
Annus Cursum Theologiae accuratum edidit in
Col. Angl. Leodii tomis duobus. Gregorius de Va-
lencia in summam universam D. Thomæ. Iaco-
bus Granadus in eandem. Ioannes de Salas Hisp. in
Theol. fere universam, uti & Gaspar Hurtadus,
& Franciscus Oviedus, & Ioannes de Lugo Card. Lu-
dovicus Maratius. Martinus de Esparza Italus, Lui-
sius Turrianus Hisp. anno 1635. &c.

Summam Theologiae Scholasticae brevem ex
eadem Soc. edidit Martinus Becanus Germanus,
Honoratus Fabri, Gallus. Christophorus Haunoldus
Germanus. Ioannis Praepositus Belga Atrebat.
magnam

magnam partem Theologiæ edidit anno 1634. ætatis 63. *Paulus Sherlogus* Hibernus scripsit de scientia media. *Petrus Wadingus* etiam Hib. scripsit librum de Incarnatione; alterum de Contractibus. *Sfortia Pallavicinus* Card. edidit magnam partem Theol. Scholasticæ. uti & *Dicastillo* Ital. *Antonius Terillus* Anglus, de Fundamento Theol. Moralis sive Conscientiæ probabili, Leodii. *Leonardus de Penafiel* natione Peruanus, origine Hispanus, scripsit de Deo uno & trino, de Fide, de Incarnatione. *Matthæus de Moya*, Quæstionum moralium selectarum tomos 2. *Tho. Sothwellus* Anglus Analysim fidei.

Theologia Moralis universæ Opus absolutissimum ex S. J. edidit *Paulus Layman* Germanus lib. 5. & *Vincentius Fillucius*, tomos 2. & *Ioannes Azor* Institutionum moralium tom. 3. & *Valerius Reginaldus*, Præxim fori Pœnitentialis tom. 2. *Thomas Sanchez* S.I. (non *Ioannes*) de Matrimonio tom. 3. In præcepta Decalogi tomos 2. Consilia moralia tomos 2. *Paulus Comitulus* Responsa Moralia, & de Contractibus. *Franciscus Toletus* Card. summam Casuum conscientiæ. *Ferd. Castropalaus* Theologiam moralem admodum accuratam. *Georgius Gobat* Experientias Theologicas, & Quinarium Tractationum Theologicarum. *Hermannus Busenbau*, medullam Theologiæ moralis in 8.

In Provincia *Flandro-Belgica* in varias Theologiæ partes scripsit *Leonardus Lessius* patriâ Brechtanus in Brabantia, de Justitia & Jure, & ceteris virtutibus Cardinalibus, de Beatitudine, & Actibus humanis &c. Opuscula etiam varia de Gratia, prædestinatione, summo Bono, providentia Numinis, perfectionibus divinis &c.
Tom. II. Ff Obit

Obiit anno 1623. ætatis 69. *Egidius de Coninck* Belliolanus scripsit de Sacramentis & Censuris tomis 2. De Actibus supernaturalibus: Fide spe & charitate libris 4. de Absolutione moribundi & ejus defensione. De Deo Trino & Incarnato, opus posthumum: obiit Lovanii an. 1633. *Martinus Bresserus* Boxrellanus, de Conscientia. *Ludovicus de Schildere* Brugensis, de principiis formandæ Conscientiæ Tractatus 6. & Synopsis Theologicam de Sacramentis. Obiit anno 1667. *Franciscus vander Veken*, Antverpiensis, de Deo uno & trino. De simplicitate & libertate Dei, *Ignatius Derkennis* Antverpianus, de Deo uno & trino. Positiones sacras de Eucharistia &c. *Philippus de Hornes*, Præcipuas controversias in forma Thesum deductas. *Cornelius Hazaert* in Theologicis fidei Controversiis Opera varia. *Michael van Triest*, elaboravit Compendium Resolutionum Antonini Dianæ. *Maximilianus Ledent* de Attritione &c. & *Egidius Estrix*, varios Tractatus Theologicos in Controversiis modernis. *Jacobus Tirinus*, Antverpianus, & *Cornelius à Lapido* Bucholdianus, plura huc spectantia in Scripturam universam, et alii in aliis Operibus.

Scriptores in Controversiis modernis.

Circa Controversias Theologiæ modernas, scripsit in Belgio, de Attritione Tractatus varios *Christianus Lupus* et Franc. *Favvaquez* Ord. S. Augustini, uti et de eadem contra scripsit variis Tractatibus *Maximilianus Ledent*, et *Egidius Estrix* Soc. Jesu. De Methodo remittendi et retinendi peccata E. D. *Gummarus Huygens* Lovanii: Et contra *Franciscus Carolus Reymakers* in Responsione brevi &c. De eadem *Francisci Jacops*,
Quæstio

Quaestio Theologica, An & quando neganda sit, aut differenda Absolutio Pœnitenti: de eadem alterius *Professoris* liber, cui titulus: Praxis Solida retinendi peccata.

Francisci Simonis, Status, origo, & scopus Reformationis &c. circa administrationem & usum Sacram. Pœnitentiæ. *Ejusdem*. de Fraudibus Hæreticorum, Pars prima, secunda, &c. *Maccarii Havermans* Ordinis Præmonstratensium, circa Prædicta, Epistola Apologetica ad Innoc. XI. Item, Examen libelli, Pentalogus Diaphoricus: & alia Opuscula: nec non Tyrocinium Theologiæ moralis, anno 1675. *Laurentii Neesen* Theologia moralis Christiana de Sacramentatis. Circa obligationem Concionem & Sacrum audiendi in Paræcia propria, Libellus cui titulus, Obligatio ista clarè demonstrata. Huic oppositus libellus Exhibitio Canonum &c. Contra hunc *Chrystophori Philalethis*, iusta defensio &c. Postea prodiit nova Canonum exhibitio, stabilita per *Christianum Lupum*: deinde ejusdem *Christ. Philalethis*, deductio Juris Pastoralis. Accesserunt Analeccta Privilegionum, & Jurium Regularium, per R. P. Privilegiatorum professiorem.

Nicolaus du Bois, Tractatum edidit in 4. Circa Propositiones 45. ab Alexandro VII. prohibitas, earumque Authores. Motivum Juris: Circa obligationem Concionis & Missæ in Paræcia: Circa Monita salutaria, & plura alia, ac novissimè de obligatione sigilli Sacramentalis. *Guilielmus le Maire*, stateram Saulis Exregis.

De Charitate, libellus, Ignis Fatuus. Contra Libellus, Ignis fatuus extinctus, per *Campianum Florum* anno 1679. *Alberici vanden Kerchove*, Theologo-Bernardina disquisitio de Attritione amore &c.

Christianus Alethinus, de peccatis Ignorantiæ, an ea quæ est juris naturæ liberet à peccato, per tres partes solidè deductum. Mala fides Authoris anonymi, per *Danielem Campfordum*. Doctrina mira ac nova &c. per *Vlicum Ionson*.

Wilhelmi Sandai, Confutatio Triumvirorum, circa Propositiones 65. ab Innocentio XI. prohibitas, earumque Authores. De his denuò à *Petro Moens* quiddam editum. *Henrici Noris*, Apologia Augustiniana. *Brunonis Neusser*, Germani, Prodromus velitaris contra vindicias Augustinianas &c. Sunt & alii horum temporum libelli in variis Controversiis editi.

CAPUT XII.

Notitia specialis circa praxim Curie Ecclesiasticæ, præsertim Romanæ.

Doctrinæ Theologicæ, ac juris Canonici plurimum annexa est cognitio *Fori Ecclesiastici*, & quo modo diversæ causæ ad diversa Tribunalia referri, & in his judicari debeant. Cum enim Christi in toto orbe Vicarius nequeat per se tot tantarumque causarum discussionem & iudicium exercere, varias Romæ constituit Congregationes sive Tribunalia sibi subordinata, quorum singula de certo genere causarum sententiam ferant, suâ demum auctoritate comprobendam. Horum notitia quanto difficilior est, tantò erit hic in unum collecta commodior.

1. Congregatio *Cardinalium sanctissima Inquisitionis* erecta fuit à Paulo III. per *Constitutionem*

nem quæ incipit, *Licet*, anno 1542. Et eadem denuò reſtituta à Sixto V. Conſtit. quæ incipit, *Immenſa*, anno 1587. Et habetur in tomo 2. Bullarii Laërtii Cherubini.

Ad hanc Congregationem pertinet Inquiſitio hæreticæ pravitatis, & poteſtas citandi, procedendi, ſententiandi, & definiendi in omnibus cauſis tam hæreſim manifeſtam, quàm ſchiſmata, apoſtaſiam à fide, magiam, ſortilegia, divinationes, Sacramentorum abuſus, & quæcumque alia, quæ etiam præſumptam hæreſim ſapere videntur concernentibus, non ſolum in Urbe, ſed etiam in univerſo terrarum orbe ubi Chriſtiana viget Religio, ſuper omnes Patriarchas, Primates, &c. Sic habet Bulla ſupra citata. Unde etiam ad hanc Congregationem defertur examinanda, & cenſuranda, qualitas Doctrinæ quæ in quæſtionem vocatur, uti patet ex pluribus ejus Decretis etiam recentibus.

Cardinalium in hac Congregatione aſſistentium quidquid major pars decernit validum eſt, perinde ac ſi omnes conveniſſent, & major pars conſenſiſſet. Ita *Barboſa* ex Pii IV. Conſtitutione 79. quæ incipit, *Cum nos*, an. 1564. Ubi addit, hanc Congregationem appellationes ab aliis Inquiſitoribus audire, & ſuos Inquiſitores ubivis locorum deputare.

2. Alia eſt Congregatio *pro Interpretatione Concilii Tridentini*. Hac erecta fuit primum à Pio IV. Conſtit. 81. Quæ incipit, *Alias nonnullas*, anno 1564. tomo 2. Bullarii, & deinde reſtituta à Sixto V. Conſtit. 74. *Immenſa*, an. 1586. in qua iſtius Congregationis munus & poteſtas his verbis declaratur. Eorum quidem Decretorum quæ ad Fidei dogmata pertinent inter-

pretationem nobis ipsis reservamus. Cardinalibus verò Præfectis interpretationi, & executioni Concilii Tridentini, si quando in iis quæ de morum reformatione, disciplina, ac moderatione, et Ecclesiasticis judiciis, aliisque hujusmodi statuta sunt, dubietas, aut difficultas emerferit, interpretandi facultatem, Nobis tamen consultis, impertimur.

Hinc Congregationis Concilii Tridenti Declarationes ad instar legis communis solent allegari. Illis etiam plurimum Rota Romana deferre solet, nec eas ullo modo in dubium revocare, ut ostendit Barbosa in sua summa Apostolicarum decisionum.

Sed hic ad praxim specialiter notandum est, jussu Urbani VIII. anno 1631. Congregationem hanc mandasse ac præcepisse, hujusmodi Declarationibus tam impressis, et imprimendis, quam manuscriptis, nullam fidem esse in iudicio, vel extra à quoquam adhibendam, sed tantum illis quæ in authentica forma, solito sigillo et subscriptione Eminentissimi Cardinalis Præfecti, et Secretarii ejusdem Congregationis pro tempore existentium munitæ fuerint. Cujus declarationis verba transcripta habet Ant. Diana Resol. Moral. Part. 5. Tract. 2. resol. 96.

3. *Congregatio* altera est quæ dicitur, *Sacrorum Rituum*, ad quam referenda sunt quæ spectant ad ritus, cæremonias, aliaque ad divinum cultum pertinentia. Hæc erecta fuit à Sixto V. in Constit. 74. quæ incipit, *Immensas* anno 1587. cujus officium, potestas, & procedendi modus, ex sequentibus ipsius Bullæ verbis authenticè exponetur.

Quinque Cardinales delegimus quibus hæc præ-

præcipuè cura incumbere debeat, ut veteres Ritus sacri ubiuis locorum in omnibus Urbis, Orbisque Ecclesiis, etiam in Capella nostra Pontificia, in Missis, diuinis Officiis, Sacramentorum administratione, ceterisque ad diuinum cultum pertinentibus à quibusvis personis diligenter observentur, Cæremoniæ si exoleuerint restituantur, si depravata fuerint reformentur. Libros de sacris Ritibus, imprimis Pontificale, Rituale, Cæremoniale, prout opus fuerit, reforment, et emendent. Officia diuina de Sanctis Patronis examinent, et Nobis prius consulitis, concedant, diligentem quoque curam adhibeant circa Sanctorum Canonizationem, Fæstorumque dierum solennitatem, ut omnia ritè et rectè, et ex Patrum traditione fiant, &c.

Hæc tamen Congregatio non concedit Litteras remissoriales pro formanda inquisitione ad canonizationem Sanctorum authoritate Apostolicâ, nisi prius expediantur litteræ Apostolicæ in forma Brevis eidem Congregationi directæ, ut notat *Sellius* in selectis canonicis *cap. 1. num. 77.*

Non solet etiam passim concedere in Officiis ab ea approbandis Antiphonas, Versiculos, Responsoria, Hymnos, et alia similia propria, præter Lectiones secundi nocturni, ut tradit *Lexana* ex actis Congreg. Rituum.

Neque solet approbare aliquas Litanias præter ordinarias impressas in Breviario, et eas quæ de B. Maria recitantur in Ecclesia Lauretana. Idem in summa *quæst. Regular. tom. 3.*

Congregatio Rituum Memorialia non recipit, nisi porrigentes sint Procuratores habentes mandata, aut litteras legitimas ad tractanda

negotia. Singula prædicta in praxi notanda sunt, ut sciatur in quibus, et quo modo ad hanc Congregationem recurrere oporteat.

Postremò notandum, decretis, declarationibus, et decisionibus hujus Congregationis fidem in judicio vel extra non deberi, nisi in authentica forma cum sigillo & subsignatione Cardinalis Præfecti munitæ fuerint, uti statutum est jussu Urbanis VIII. anno 1632. prout supra de Congreg. pro interpretatione Tridentini.

4. Accedit his *Congregatio de Propaganda Fide*, quæ constat certo numero Cardinalium, Prælatorum, ac Regularium, primùm erecta à Gregorio XV. per Constitutionem, quæ incipit, *Inscrutabili*, an. 1621. in qua constituit 12. Cardinales, & alios Officiales, ac certis redditibus dotavit, ut Congregatio illa intenderet negotiis, rebus ac personis Missionum, & aliis quæ ad Fidei Catholicæ propagationem conducunt: quorum singula in particulari ex ipsa Pontificis Constitutione hic breviter describo.

Nos ut majori cum vigilantia, cura, & fervore opus prosequi possimus, & in posterum successores nostri: nonnullorum venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium peculiari sollicitudini negotium committendum duximus, prout tenore præsentium committimus, & demandamus, Volentes ut in unum congregati, adhibitis etiam aliquot Romanæ Curia Prælaris, & Religiosis viris, ac Secretario, in commune consulat, tantæque rei nobiscum invigilent, &c. Quod ut commodius præstari possit, semel coram Nobis, ac bis saltem in domo antiquioris eorum quolibet mense congregentur, omniaque ac singula negotia ad Fidem in universo mundo propagandâ pertinentia cognoscant & tractent; & graviora
quat

quæ in prædicta domo congregari tractauerint, ad Nos referant; alia verò per seipfos decidant, & expediant pro eorum prudentia. Missionibus omnibus ad prædicandum & docendum Evangelium, & Catholicam doctrinã superintendant. Ministros necessarios constituent & mutent. Nos enim tam præmissa, quam omnia & singula desuper necessaria & oportuna agendi & exequendi liberam & amplam potestatem Apostolicã auctoritate præsentium tenore concedimus.

Constituit idem Pontifex ut litteræ & scripturæ omnes dictæ Congregationis gratis & absque ulli mercede expediantur. Hæc non parum, ubi res postulat, ad Missionarii instructionem conducent.

5. Sunt & alia Tribunalia minus communia, prout est *Cancellaria Romana*, quæ maximè versatur circa Ecclesiastica Beneficia, & Officia, quæ à Sede Apostolica dependent. Unde & eorum causas audire: insuper Camerae Apostolicæ iura curare, & exequi consuevit. *Rota Romana* est tribunal ad quod referuntur Quæstiones difficiliores in negotiis Ecclesiasticis, & aliis urbis Romanæ, quæ in utramq; partem debitè examinantur, & ab Auditoribus Rotæ de illis demum fertur sententia, quæ passim dicitur, *Decisio Rotæ Romanæ*. Varias hujus Rotæ decisiones inter alios adducit *Barbosa*, *Lezana*, et *Diana* parte undecima ad Tractatus miscellaneos in fine.

6. Pro Foro interno, et quibusdam facultatibus et gratiis annexis, pridem erecta est *Pœnitentaria Romana*, et confirmata à Sixto IV. Paulo III. et Julio III. in Constit. *Rationi congruit*. anno 1558. Præest illi Cardinalis qui dicitur, Major Pœnitentiarius, qui facultates et gratias elargitur, et signat. Alii ibidem Confessarii ex diuer-

fis Nationibus congregati, absoluendis pœnitentibus ex quacunque orbis Christiani partibus Romam adventantibus cum ampla facultate operam assiduam præstant. Praxim et facultates hujus Pœnitentiariæ accuratè exhibuimus supra *part. 3. tract. 4. cap. 8. §. 5.* Et ex illa Modum procedendi, ac formandi supplicationes et Expeditiones in aliis Tribunalibus facile perspicias.

Habent et Ecclesiæ particulares sua Tribunalia, in quibus judicantur Causæ Fori Ecclesiastici, ut sunt variæ quæ pertinent ad matrimonium, divortia, simoniam, usuras, hæresim, apostasiam, sacrilegium, delicta Clericorum, immunitatem Ecclesiasticam, et similes, quæ referuntur ad Curiam Episcopalem. In hoc Tribunali præcipuè sententiam fert ipse Episcopus, et Officialis, cum Secretario, et aliis qui ad hoc judicium adhibentur. Has causas fori Ecclesiastici illicitum est Judici Laico ad se pertrahere, sub gravibus censuris et pœnis in Bulla Cœnæ contentis. Quando tamen devenitur ad pœnam sanguinis, solet reus tradi in manus potestatis secularis. Sed ex his, ceterisque hæctenus traditis, ante omnia sollicitè discamus, quo modo ipsi ante Tribunal supremi Judicis demum securi compareamus; qui unus est omnium beatus, & ultimus

FINIS.

INDEX